

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filosofická

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Transport německého obyvatelstva z Teplic-Šanova
v letech 1945–1947**

Bc. Veronika Klečková

Plzeň 2017

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

Fakulta filosofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Moderní dějiny

DIPLOMOVÁ PRÁCE

**Transport německého obyvatelstva z Teplic-Šanova
v letech 1945–1947**

Bc. Veronika Klečková

Vedoucí práce:

doc. PhDr. Lukáš Novotný, Ph.D.

Katedra historických věd

Fakulta filosofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2017

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci zpracovala zcela samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2017

Podpis:

Poděkování:

Tímto bych ráda poděkovala doc. PhDr. Lukáši Novotnému, Ph.D. za odborné vedení mé diplomové práce. Děkuji mu především za cenné rady, připomínky a čas, který věnoval vedení mé práce. V neposlední řadě děkuji také paní Růženě Jungbauerové ze SOkA v Teplicích, která mi velmi pomohla s výběrem nevydaných pramenů.

Obsah

1 Úvod.....	1
1. 1 Cíle a struktura diplomové práce	1
1. 2 Metodologie	3
1. 3 Rozbor pramenů a literatury.....	4
1. 4 Vymezení pojmů	6
2 Teplice-Šanov	7
2. 1 Stručná historie města do roku 1947	7
2. 1 Teplice-Šanov v letech 1937–1945	8
2. 3 Národnostní složení obyvatel Teplic-Šanova do roku 1945	9
2. 3 Městská správa v Teplicích-Šanově.....	11
2. 4 Situace v Teplicích-Šanově v prvních měsících po skončení války	12
3 Vysídlování německého a maďarského obyvatelstva z Československa.....	15
3. 1 Postupimská konference.....	15
3. 2 Benešovy dekrety	16
3. 2. 1 Dekret presidenta republiky č. 12/1945 Sb.	16
3. 2. 2 Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb.	17
3. 2. 3 Dekret presidenta republiky č. 27/1945 Sb.	18
3. 2. 4 Ústavní dekret presidenta republiky č. 33/1945 Sb.....	19
3. 2. 5 Dekret presidenta republiky č. 138/1945 Sb.	20
4 Mimořádný lidový soud v Litoměřicích	22
4. 1 Situace v Teplicích-Šanově.....	25
5 Internační, pracovní a sběrná střediska pro německé obyvatelstvo	28
5. 1 Tábory v Teplicích-Šanově	30
6 Organizovaný odsun německého obyvatelstva	33
6. 1 Přípravy transferu.....	33
6. 2 Evidence obyvatelstva.....	35
6. 3 Transporty německého obyvatelstva z Teplic-Šanova.....	36
7 Specifické skupiny německého obyvatelstva.....	40
7. 1 Antifašisté	40
7. 1. 1 Antifašistická činnost v Teplicích-Šanově během druhé světové války	41
7. 1. 2 Poválečná situace německých antifašistů v Teplicích-Šanově.....	42
7. 1. 3 Transporty antifašistů z Teplic-Šanova.....	46
7. 2 Němečtí odborníci a specialisté	47
7. 3 Němečtí duchovní v Teplicích-Šanově	52
8 Vynětí z transferu formou milosti	55

8. 1 Smíšená manželství.....	57
8. 2 Vynětí z humánních důvodů	59
8. 3 Osoby českého původu	60
9 Poválečné osídlení Teplic-Šanova	63
9. 1 Organizace Osidlovacího úřadu	65
9. 2 Repatriace a reemigrace	66
10 Dodatečný odsun německých dětí z Teplic-Šanova.....	68
11 Závěr	71
12 Seznam použitých zkratk.....	74
13 Seznam použité literatury.....	75
14 Resumé.....	80
15 Přílohy	82
16 Seznam příloh	93

1 Úvod

1. 1 Cíle a struktura diplomové práce

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl provést důkladnou analýzu vývoje odsunu německého obyvatelstva z Teplic-Šanova v letech 1945–1947. Přínos této práce tkví především v tom, že na regionální úrovni je toto téma nepříliš dobře a kvalitně zpracované, a proto je nutnost věnovat mu patřičnou a zaslouženou pozornost. Práce se proto bude snažit nalézt odpověď na otázku, jakým způsobem probíhaly jednotlivé fáze odsunu německého obyvatelstva z Teplic-Šanova, co jim předcházelo a co následovalo po jejich skončení. Soužití občanů české a německé národnosti se na půdě Protektorátu Čechy a Morava v průběhu nacistické okupace příliš neosvědčilo, a tak dospěla londýnská exilová vláda v čele s prezidentem Edvardem Benešem k závěru, že je nutné po znovuoobnovení Československa vyřešit národnostní otázku menšin. Právě v exilu bylo předem rozhodnuto o tom, že po osvobození republiky dojde k odsunu německé minority.

Práce je rozdělena do devíti kapitol, které jsou dále logicky členěny na podkapitoly. Toto členění odpovídá chronologickému pojetí předkládaného textu. První část práce je věnována stručné historii lázeňského města Teplice-Šanov, národnostnímu složení obyvatelstva a stručnému popisu situace před vypuknutím a po skončení druhé světové války. Zařazení této kapitoly je nezbytné z důvodu uvedení do problematiky zkoumaného tématu. Po přečtení získá čtenář komplexnější přehled o dějinných událostech, které se v Teplicích-Šanově odehrály mezi roky 1937 až 1947.

První část druhé kapitoly je věnována výsledkům postupimské konference, na které došlo ke sjednocení postupu Spojenců vůči menšinovým skupinám obyvatelstva v Československu, v důsledku čehož mohla být zahájena organizovaná fáze odsunu. Druhá část kapitoly je zaměřena na prezidentské dekrety, které se staly již v průběhu války důležitou právní normou. Tento typ zákonodárství hrál v poválečném uspořádání obnoveného Československa důležitou a významnou úlohu, jelikož ovlivnil veškeré politické, hospodářské a společenské dění ve státě. Autorka vyzdvihuje především dekrety, které svou

účinností a rozsahem přímo ovlivnili problematiku spojenou s odsunem německé menšiny.

Ve třetí části práce se autorka snaží nastínit zprvu problematiku vznik retribuční soustavy, spojený se zřízením lidových soudů a Národního soudu v Čechách. Oddíly jsou věnovány mimořádnému lidovému soudu v Litoměřicích, pod jehož kompetenci a pravomoc spadal i okres Teplice-Šanov. V této kapitole je analyzováno především organizační členění toho retribučního úřadu. Další oddíl je zaměřen na postup vůči odsouzeným Němcům, a to včetně rozboru možné výše trestů, možností internace či možností odvolání.

Vznik táborů byl úzce provázán s důsledky války, politickými opatřeními a trestní politikou státu, a právě této problematice je věnována čtvrtá část práce, která úzce souvisí s předchozí kapitolou věnovanou mimořádnému lidovému soudu v Litoměřicích. První oddíl je zaměřen na rozbor plynulého chodu a fungování soustavy táborů za pomoci činnosti státních orgánů a úřadů. Druhý oddíl se snaží nastínit situaci na území Teplic-Šanova v období po květnu 1945. Autorka v této části práce věnuje pozornost i terminologii spojené s poválečnou trestní politikou a vymezuje tak rozdíl mezi pojmem tábor a středisko.

Samotnému procesu organizovaného odsunu je věnována pátá část práce, která je zaměřena na analýzu vývoje odsunu, na přípravy transferu, evidenci vysídlenců a závěrečnou fázi transportu z Teplic-Šanova do sovětské, americké a britské okupační zóny v Německu. Součástí této části je i oddíl týkající se vytyčení cílů domácí politiky aplikované vůči menšinám.

Šestá část je věnována specifickým skupinám německého obyvatelstva, které z různých důvodů mohly být organizovaného odsunu ušetřeny. První oddíl analyzuje postup vůči antifašistům, kterým autorka věnuje největší pozornost, a to z toho důvodu, že se v okrese Teplice-Šanov nacházela rozlehlá síť antifašistických skupin. Další oddíl je věnován německým odborníkům a specialistům, kteří zejména v prvních poválečných letech byli velmi důležití pro zachování průmyslové výroby a hospodářského chodu Československa. Průmyslová oblast severních Čech nebyla výjimkou. Poslední oddíl věnovala autorka vynětí německých duchovních, což se zejména v litoměřické diecézi

ukázalo jako velmi problematické z důvodu nedostatku slovanských duchovních, kteří by je nahradili.

Možnosti vynětí z organizovaného odsunu formou milosti se věnuje sedmá část práce, která úzce souvisí s předchozí kapitolou o specifických skupinách německého obyvatelstva. Autorka v jednotlivých oddílech analyzuje a srovnává tři z nejčastějších možností vynětí z transferu týkajících se osob českého původu či ze smíšeného manželství. Omilostnění mohli být i žadatelé, kteří požadovali uznat vynětí na základě uvedení humánního důvodu.

Procesu, který následoval po odsunu většiny německého obyvatelstva z Teplic-Šanova je věnována osmá část práce. První dva oddíly jsou zaměřeny na vznik Osidlovacích úřadů a organizaci jejich místních orgánů. Tato soustava úřadů hrála důležitou roli v osidlovacím procesu českého pohraničí. Obsahem posledního oddílu je analýza postoje úřadů vůči reemigrantům a repatriantům, stejně jako samotný proces osídlení Teplic-Šanova a severočeského pohraničí, v důsledku čeho došlo k rozsáhlým demografickým změnám.

Dodatečný odsun německých dětí lze považovat za samostatnou kapitolu ve sledu událostí let 1945–1947. Této problematice se věnuje devátá a zároveň závěrečná část práce. Dodatečný odsun doplňuje na časové ose organizovanou fázi odsunu, ukončenou v roce 1947. V důsledku vágní organizace došlo v prvních poválečných letech k rozdělení mnoha německých rodin, z nichž v Československé republice zůstaly ve většině případů pouze děti. Autorka v této kapitole zohledňuje i postoj okupačních úřadů vůči českým úřadům. V historii odsunu německého obyvatelstva z pohraničí českých zemí, představuje dodatečný odsun smutnou kapitolu, která vrhá negativní světlo na československou vládu a celkovou organizaci odsunu německého obyvatelstva.

1. 2 Metodologie

Tato diplomová práce vznikla na základě použití několika metod, díky kterým bylo studium pramenů a literatury, stejně jako i samotné zpracování tématu o poznání jednodušší. Autorka nejvíce využila přímé metody, s jejíž pomocí kriticky prostudovala a následně interpretovala dostupné prameny a materiály.

Pro částí práce analyzující historický sled událostí na pozadí Teplic-Šanova, využila autorka metody diachronní a progresivní, díky kterým docílila chronologicky pojatého výkladu.

1. 3 Rozbor pramenů a literatury

Zpracování diplomové práce vychází především z nevydaných pramenů, ale také z odborné literatury. Při zpracování budou využity dílčí poznatky ze Státního okresního archivu v Teplicích a Státního oblastního archivu v Litoměřicích, kde autorka našla k dané problematice dostatečné množství pramenů v českém a německém jazyce, vhodných ke studiu a analýze. Jediným problémem, se kterým se autorka ve zmíněných archivech setkala, bylo občasné pomíchání archiválií v jednotlivých kartonech a neúplně inventarizované fondy. Vzhledem k této skutečnosti probíhalo systematické studium pramenů o poznání hůře a pomaleji. Za velmi přínosný pramen považuje autorka *Pamětní knihu lázeňského města Teplice*¹, jelikož se jedná o kroniku mapující velmi detailně místní dění, a to od prvních zmínek o založení města, až po socialistickou éru 20. Století.

K problematice odsunu německého obyvatelstva z pohraničí českých zemí existuje celá řada monografií i odborných studií. Mnozí historikové se zabývají touto problematikou na celostátní úrovni s přihlédnutím k mezinárodním či politickým faktorům, jiní se zaměřují na regionální témata, která se odráží především ve společenském světle. V českém jazyce je zpracováno množství kvalitních prací, které komplexně a v širších souvislostech pojednávají o problematice spojené s odsunem německého obyvatelstva. Autorka bude do značné míry vycházet právě z tohoto typu vydaných pramenů a literatury.

Z vydaných pramenů a literatury bude pro autorku nejpřínosnější edice vydaných dokumentů od autorů Adriana von Arburga a Tomáše Staňka pod názvem *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty*

¹ SOKA Teplice, *Pamětní kniha lázeňského města Teplice*.

z českých archivů, díl I. – II.,² jenž zpřístupňuje celou řadu důležitých dokumentů vztahujících se k uvedenému tématu v daném časovém období.

Velký význam bude mít rozsáhlá publikace autorského kolektivu Adriana von Arburga, Tomáše Dvořáka, Davida Kovaříka a kolektivu pod názvem *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*,³ kde jsou podrobně uvedeny dosavadní perspektivy a metody výzkumu, regionální výzkumy a nové kontexty. Dále autorka čerpala z odborné literatury publikované Tomášem Staňkem, z nichž za nejpřínosnější a nejkomplexněji zpracovaný titul považuje *Odsun Němců z Československa 1945–1947*.⁴ V této knize se autor věnuje průběhu samotného transferu, problematice spojené se specifickými skupinami německého obyvatelstva či politickým aspektům. Pro část práce věnované táborové soustavě, lidovému soudnictví a retribučnímu zákonodárství využila autorka další z publikací Tomáše Staňka pod názvem *Tábory v českých zemích 1945–1948* a *Němečtí váleční zajatci v českých zemích 1945–1950*.⁵ Specifickou problematikou se Tomáš Staněk zabýval na stránkách knihy *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*,⁶ ze které bude autorka rovněž čerpat. K dalšímu titulu, který je specificky zaměřený na konkrétní problematiku lze přičíst práci Františka Čapka, Lubomíra Slezáka a Jaroslava Vaculíka pod názvem *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*.⁷ Tato publikace velmi podrobně a v širokém záběru zachycuje všechny příčiny a demografické, ekonomické, politické i sociální aspekty změn, které proběhly během krátké etapy mezi nacistickou okupací a nastolením komunistického režimu. V neposlední řadě je nezbytné zmínit obsáhlou práci Václava Kurala, Zdeňka Radvanovského a kolektivu pod názvem *„Sudety“ pod hákovým křížem*,⁸ která je věnována historii bývalé Říšské župy Sudety.

² ARBURG, von Adrian, STANĚK, Tomáš, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů, díl I. – II.*, Středokluky 2010.

³ ARBURG, von Adrian, DVOŘÁK, Tomáš, KOVAŘÍK, David, a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno 2010.

⁴ STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991.

⁵ STANĚK, Tomáš, *Tábory v českých zemích 1945–1948*, Opava 1996.

⁶ STANĚK, Tomáš, *Němečtí váleční zajatci v českých zemích 1945–1950*, Opava 2011.

⁷ STANĚK, Tomáš, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005.

⁸ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír, VACULÍK, Lukáš, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, Brno 2005.

1. 4 Vymezení pojmů

V souvislosti s poválečnými událostmi v Československé republice se můžeme v dobových dokumentech pojednávajících o dané problematice, setkat s různými termíny. V případě poválečného pohybu Němců za hranice Československé republiky bude autorka aplikovat pojmy odsun, vysídlení nebo transfer, které bývají v českém prostředí tradičně využívány.

Pro události od května až do srpna 1945, zvolila autorka použití termínu vyhánění⁹. Tento termín se zpravidla využívá pro označení násilného vyhánění německého obyvatelstva během první fáze tzv. divokého odsunu či dobrovolných útěků Němců zpět do Německa. K ukončení divokého odsunu došlo v případě Teplic-Šanova v přibližně v polovině srpna 1945. Rok 1946 se již nesl ve znamení organizovaného odsunu, řízeného centrálně. Z toho důvodu již autorka nebude užívat termínu vyhánění, ale vhodnějšího termínu transfer či odsun.

⁹ V textech spadajících do německé provenience se setkáváme nejčastěji s výrazem *Vertreibung*, neboli vyhnání.

2 Teplice-Šanov

2. 1 Stručná historie města do roku 1947

Teplice v Čechách jsou malebným městem ležícím na severu Čech v údolí mezi Krušnými horami a Českým středohořím. Historie města je neodmyslitelně spjatá s lázeňstvím, jelikož místní lázně jsou těmi nejstaršími ve střední Evropě.¹⁰ Oficiálním datem počátků léčby prameny v Teplicích je rok 762 n. l., kdy byly teplé prameny opětovně objeveny a na jejich místech vybudovány první lázně. Rozvoji léčení přispěly členky ženského benediktýnského kláštera, který v Teplicích založily roku 1152. Od 12. století do konce 19. století procházelo město mnohými změnami, které jej utvářely.

Vrcholem lázeňské éry se stala druhá polovina 19. století, během které se Teplicím začalo přezdívát „malá Paříž“.¹¹ V průběhu tohoto století se město stalo významným destinačním letoviskem, kam přijížděli nejen běžní lázeňští hosté ale také významné osobnosti a velikáni té doby. K rekreaci a odpočinku si Teplice vybrali například Richard Wagner, Josef Dobrovský, Johann Wolfgang Goethe, Fryderyk Chopin, Napoleon, Ludwig van Beethoven či rakouská císařovna Marie Ludvika s doprovodem. Dodnes nesou některé z lázeňských domů jména po těchto osobnostech, příkladem je lázeňský dům Beethoven.¹²

Na přelomu 19. a 20. století došlo k dalším významným změnám ve vývoji a uspořádání města. Na začátku 90. let 19. století se Šanov, který sousedil s Teplicemi, stal městem. Tím došlo v roce 1895 ke spojení Teplic a Šanova¹³ čímž vzniklo dvojměstí Teplice-Šanov (německy *Teplitz-Schönau*). Teprve po skončení druhé světové války se k Teplicím-Šanovu připojily další dvě městské části, a to Trnovany a Řetenice. Sousední obce Újezdeček, Novosedlice, Proboštov a Sobědruhy byly v letech 1947–1954 III.–VII. městskou čtvrtí a spojeny s Teplicemi-Šanovem v tzv. Velké Teplice. Na konci války tak počet obyvatel města stoupl na více než 50 tisíc, což je nárůst téměř o polovinu oproti

¹⁰ BUDINSKÁ, Jitka, *Kapitoly z dějin lázeňství*, Teplice 2006, s. 27–27.

¹¹ HÁJKOVÁ, Ludmila, SPÁLA, Radek, *Teplické skoky časem*, Ústí nad Labem 2008, s. 3.

¹² PEER, Přemysl, *Dějiny Teplicka do roku 1848*, Teplice 1969, s. 26.

¹³ Šanov, původně malá vesnice o pouhých 8 usedlostech. V roce 1857 povýšena na lázeňské místo, v roce 1884 na město a od roku 1895 na nedílnou součást města Teplice. Od roku 1947 je užíván název Šanov pouze jako místní název. In: SOKA Teplice, *Pamětní kniha lázeňského města Teplice*.

roku 1930, kdy lázeňské město čítalo 30 799 obyvatel.¹⁴ Město se od roku 1947 jmenuje úředně Teplice, zatímco od starého názvu Teplice-Šanov, kterého se užívalo od roku 1895, bylo upuštěno. Autorka ve Státním okresním archivu v Teplicích dohledala, že nynější název města Teplice v Čechách, byl užíván již v období před únorovým převratem 1948. Nejčastěji jsou zmínky o této verzi názvu zanesené v jízdních řádech či poštovním styku.¹⁵ Teprve roku 1956 město prohlásili statutem za lázeňské město – Lázně Teplice v Čechách.¹⁶

2. 1 Teplice-Šanov v letech 1937–1945

V Teplicích-Šanově žilo ve třicátých letech vysoké procento německého obyvatelstva. V pohraniční oblasti v těsné blízkosti k Německu, nešlo o žádnou výjimku. V období před mnichovským diktátem tak byli teplotičtí občané vystaveni rostoucímu vlivu ze strany německé menšinové strany SdP, která měla silnou členskou základnu právě na severu českého pohraničí. Poklidné soužití mezi německou menšinou žijící v Čechách a československými obyvateli přestalo v průběhu třicátých let fungovat a díky vzrůstajícímu tlaku ze strany Konrada Henleina docházelo k nejrůznějším incidentům v sudetském pohraničí. Příkladem vyhoceného aktu, který se odehrál v roce 1937 v Teplicích-Šanově je, i tzv. teplotický incident. Jednalo se o na první pohled nevinnou šarvátku mezi sudetoněmeckými poslanci na straně jedné a českými četníky na straně druhé. V průběhu několika dní však malá roztržka přerostla v aféru, která zaujala svým průběhem nejen tuzemský tisk, ale také zahraniční. Tento incident byl jedním z mnoha, které v bouřlivém období let 1937–1938 vyhrotily již tak zostřené vztahy mezi Němci a Čechy v pohraničí českých zemí.

Rok 1938 představoval změnu v demografickém složení obyvatel Teplic-Šanova. Z města v důsledku vyhocené antisemitské propagandy německých obyvatel odešlo více než 2000 Židů. Toto číslo znamenalo pro židovskou obec citelnou ztrátu, jelikož do té doby patřila židovská komunita v Teplicích-Šanově k jedné z největších v Československé republice. Následně se projevila rozsáhlá

¹⁴ KOCOURKOVÁ, Květoslava, VILÍM, Karel, *Zmizelé Čechy – Teplice*, Praha 2009, s. 30.

¹⁵ SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 224, inv. č. 221.

¹⁶ SOkA Teplice, *Pamětní kniha lázeňského města Teplice*.

arizace a devastace židovských objektů, které do té doby bývaly dominantou města. Dnes již v Teplicích není možné spatřit starou židovskou synagogu či židovský hřbitov, ze kterého se dochovalo pouhých několik zdevastovaných náhrobků. V průběhu okupace se persekucím nevyhnula ani romská komunita, která se od roku 1939 začala shromažďovat v kárných střediscích.¹⁷

Po připojení Sudet k Německu se Teplice-Šanov staly součástí říšské župy *Deutschböhmen*. Město pak patřilo k vládnímu obvodu Ústí nad Labem, tvořeného severočeským pohraničím od Krkonoš až po Krušné hory. Součástí obvodu byly dva městské okresy (*Stadtkreise*) a dvacet venkovských okresů (*Landkreise*). Mezi venkovské okresy se řadily i Teplice-Šanov.¹⁸

Během okupace došlo k osídlení bývalých židovských objektů v centru města. V opuštěných obchodech a vilách vyrostly nové prostory určené pro německé úřady. V některých sídlila německá *Schutzpolizei*, místní vedení NSDAP, štáb Říšské pracovní služby (RAD) či SA. Centrum města včetně lázní bylo využíváno německými vojáky pro relaxaci a odpočinek.¹⁹

Ničivé dopady druhé světové války se nevyhnuly ani Teplicím-Šanovu. K devastaci historického centra města došlo v důsledku bombového náletu ruských letců dne 8. května 1945. Tento akt poškodil nejen historické jádro, ale především oblast bývalého židovského ghetta, které dnes již není možné ve městě spatřit.

2. 3 Národnostní složení obyvatel Teplic-Šanova do roku 1945

Teplice-Šanov patřily na sklonku druhé světové války k jednomu z největších měst v severozápadních Čechách. Již na přelomu dvacátých a třicátých let zde žilo 28 892 obyvatel a z toho celých 22 489 osob německé národnosti. Oproti pouhým 4406 československým občanům je znatelná početní převaha německé menšiny, která se v průběhu třicátých let ještě více rozšířila.²⁰ V první polovině čtyřicátých let dosahovali Němci žijící v Teplicích-Šanově 78% z celkového

¹⁷ RADVANOVSKÝ, Zdeněk, KURAL, Václav, „*Sudety*“ pod hákovým křížem, Praha, 2002, s. 82.

¹⁸ Tamtéž, s. 97.

¹⁹ Tamtéž, s. 40.

²⁰ CHROMEČEK, Břetislav, *Místopisný slovník Československé republiky*, Praha 1929, s. 651.

počtu obyvatel města. Po skončení nacistické okupace demografické složení setrvalo na téměř stejném čísle jako před válkou. Ke změně v národnostním složení obyvatelstva došlo teprve v souvislosti s organizovaným odsunem Němců z Československa v průběhu roku 1946.

V Teplicích-Šanově žili obyvatelé české, slovenské, romské, maďarské a německé národnosti. Obyvatelstvo se skládalo z nových přistěhovalců z Čech, Moravy, Slovenska a repatriantů z Maďarska, Rumunska a Rakouska. Mimo nich byla populace tvořena starousedlíky, již přečkali okupaci, a dále těmi, kteří se opětovně do vlasti navrátili. Autorka na základě studia Pamětní knihy lázeňského města Teplice zjistila, že mimo výše jmenovaných, žilo ve městě množství cizinců z dob totálního nasazení či migrantů ze Středomoří. V takovýchto případech se jednalo nejčastěji o osoby řecké národnosti, dělníky z Itálie či Bulharska, kteří nejčastěji pobývali v dělnických koloniích mimo centrum města. Jak je patrné z různorodé skladby obyvatel Teplic-Šanova, tak nebylo jednoduchým úkolem dokončit proces asimilace. Proměny obyvatelstva a demografické změny, které po skončení okupace nastaly v souvislosti s odsunem německého živlu, se dají označit jako nejrozsáhlejší a největší v dějinách města za posledních 800 let.²¹

Poválečné roky v Teplicích-Šanově jsou spojeny s rozsáhlými přesuny obyvatel německé národnosti do okupačních zón v Německu. Díky těmto odsunům vznikl prostor pro návrat osob české a slovenské národnosti, které v průběhu války opustily své domovy či v důsledku vojenské povinnosti byly nasazeny na frontě či totálně nasazení. Do znovuobnoveného správního okresu Teplice-Šanov se tak již v průběhu roku 1945 začali vracet původní obyvatelé. Ještě před zahájením organizovaného odsunu Němců z Československa, prchali tito občané dobrovolně zpět do Německa. Výjimkou nebyly ani případy střetů mezi Čechy a Němci, které končily excesy či násilným vyhnáním za hranice.

Teplice-Šanov se staly pro nově příchozí obyvatelstvo lákavým místem pro život. Zdejší lázeňská tradice poskytovala vidinu bohatství a uvolněné byty a vily po Němcích nabízely možnost nového a lukrativního bydlení. Bytová situace

²¹ SOkA Teplice, *Pamětní kniha lázeňského města Teplice*.

byla více než příznivá, protože Němci si své věci nestihli nebo nemohli vzít s sebou, a tak většinu vil opustili kompletně zařízenou. Napříč tomu se ukázalo, že město nedisponuje tolika bytovými prostory, které by pojaly všechny nově příchozí. Do Teplic-Šanova po válce přibylo na 47 402 nových obyvatel. Zajímavé je mimo jiné i to, že se mezi přistěhovalci objevili i Slováci, kteří z celkového počtu novousedlíků tvořili více jak 5 % (4089).²² V roce 1947 pak v teplickém okrese žilo 70 807 obyvatel. Výsledný demografický údaj představoval nejhustěji zalidněný okres v pohraničí, jelikož zde žilo 370 obyvatel na km².²³

2. 3 Městská správa v Teplicích-Šanově

Po dobu prvních dnů od osvobození Teplic-Šanova až do června 1945 vedl Revoluční národní výbor, který se 9. května 1945 řádně ustavil, záležitosti ve městě.²⁴ Improvizace skončila ustavením Místní správní komise (dále jen MSK) dne 16. června 1945, když krátce předtím byla zřízena i Okresní správní komise (dále jen OSK). Mezitím se do hlavního města Prahy vrátil prezident Edvard Beneš a první vláda Zdeňka Fierlingera se ujala svých rozsáhlých povinností, které nastínil již Košický vládní program (dále jen KVP). Následovalo období, kdy docházelo k uskutečňování jednotlivých zásad v podobě prezidentských dekretů a opatření Prozatímního Národního shromáždění. Veškeré dění na celorepublikové úrovni se odráželo i na půdě města Teplice-Šanov.²⁵

Tato činnost trvala v podstatě do všeobecných voleb konaných dne 26. května 1946. Do té doby byly vyhlášeny směrnice vlády k další činnosti. Nejvýznamněji zasáhla město proklamace z května 1945 o znárodnění důlního průmyslu, což pro Teplice-Šanov ležící v blízkosti důlní mostecké oblasti mělo zásadní význam. Konečné prohlášení o znárodnění klíčových odvětví průmyslu ze dne 28. října 1945, položilo základy pro proměnu a obměnu československého hospodářství. Právě Teplic-Šanova, které byly odedávna jedním

²² RADVANOVSKÝ, Zdeněk, *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945–1948*, Ústí nad Labem 1997, s. 25

²³ Tamtéž, s. 177.

²⁴ SOkA Teplice, *Pamětní kniha lázeňského města Teplice*.

²⁵ Tamtéž.

z nejprůmyslovějších měst a okresů, se tato proklamace citelně dotkla. Znamenala totiž pro silně průmyslové severočeské pohraničí důležitou historickou změnu.²⁶

Pracovní náplň OSK se týkala především zásobování okresu potravinami, dále obnovením klidu a bezpečnosti ve městě. Komise měla na starosti mimo jiné i realizaci nuceného vysídlování německého obyvatelstva, posuzování žádostí o vynětí z transportu, řešení možných odkladů termínů či posuzování národní spolehlivost.²⁷ OSK v Teplicích-Šanově se skládala z několika referátů, a to: dopravního, bezpečnostního, zdravotního, živnostenského, osidlovacího, konfiskačního, vzdělávacího, kulturního, zemědělského a vázaného hospodářství. Dále byla tvořena několika komisemi: trestní, brannou, sociální, družstevní, mimořádnou vyživovací, komisí pro prověřování státního občanství a německé otázky, zdravotní a průmyslové.²⁸ V červenci 1946 se konala první ustavující schůze okresního národního výboru (dále jen ONV) v Teplicích-Šanově, čímž výbor převzal povinnosti a agendu do té doby působící OSK.

2. 4 Situace v Teplicích-Šanově v prvních měsících po skončení války

Revoluční proces, kterým procházelo v uplynulých letech 1938–1945 Československo, se specificky projevil také v Teplicích-Šanově. Situace v posledních dnech války byla v pohraniční častě velmi nepřehledná. Z Teplic-Šanova uprchl ještě před skončením války, dne 6. května, poslední člen knížecího rodu a majitel teplického panství Clary-Aldringen.²⁹ Následující den vstoupili na území teplické pánve příslušníci Rudé armády. Již 8. května večer došlo ke zlomení posledního německého odporu na linii Moldava – Cínovec – Altenberg – Geising – Dippoldiswalde. Lázeňské město Teplice-Šanov bylo osvobozeno sovětskou armádou.³⁰ Několik dalších dní městem proudily tanky, které pokračovaly dále přes Lovosice do Prahy. Teprve poté přicházely ozbrojené

²⁶ SOkA Teplice, *Pamětní kniha lázeňského města Teplice*.

²⁷ ŠPAČEK, Jiří, *Třicet let svobodného Teplicka*, Teplice 1975, s. 9.

²⁸ Tamtéž.

²⁹ SOkA Teplice, *Pamětní kniha lázeňského města Teplice*.

³⁰ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archiv, II. 1*, Středokluky 2011, s. 22.

jednotky, které v pohraničí likvidovaly poslední zbytky nacistické armády. Poradit si musely také s příslušníky *Werwolfu*³¹, kteří se pohybovali v okolí Bouřňáku a Moldavy v Krušných horách.³²

Teplice-Šanov se po skončení války staly důležitým místem, kam po železnici přepravovali Němce, jejichž cesta vedla dále přes hranice směrem na Chemnitz, Drážďany a Furth im Wald.³³ Tyto transporty z Teplic-Šanova vyjížděly v ranních hodinách, přičemž k překročení státní hranice mělo dojít před soumrakem. Z města byli přepravováni Němci z mnoha oblastí Československé republiky, a tak velmi často docházelo k přepřihování místních komunikací. Situace se stala tak kritickou, že v červenci 1945 muselo dojít ke zvolení jiné varianty přesunu. Místo dosavadní trasy byl zvolen směr na Žitavu, která se nachází jen pár kilometrů od nejsevernějšího bodu republiky, města Vansdorfu.³⁴

Vzhledem k chaotičnosti transportů, které přes město projížděly, docházelo k častým střetům mezi ozbrojenými složkami a civilními obyvateli. O pořádek a bezpečnost v Teplicích-Šanově dbala policie, ale také uniformovaná policie, kterou za účelem sjednání nápravy klidu a pořádku povolali z hlavního města Prahy. Původně se ke dni 17. května 1945 nacházelo v Teplicích-Šanově pouze 20 uniformovaných policistů. Jejich počet se rapidně zvýšil ještě téhož roku v červnu, kdy dosáhl počtu 99 příslušníků. Tito policisté vykonávali svou službu nejen v Teplicích-Šanově, ale také v Novosedlicích a Proboštově.³⁵ Uniformovaná policie pak měla mimo jiné na starosti zajištění státního majetku, jakož i ochranu soukromého vlastnictví. Důležitým úkolem policejních posil se stalo zabezpečení teplického zámku, kde se nacházel majetek hraběte Clary-

³¹ Německá záškodnická organizace, která svou aktivitu a činnost vyvíjela zejména v posledních dnech války.

³² JEGROVÁ, Alena, *Odsun Němců z Československa a snahy o jejich rozptýlení ve vnitrozemí v letech 1945–1950 na příkladu současného okresu Teplice*, Ústí nad Labem 1994, s. 14.

³³ ARBURG, STANĚK, *Vysídlení Němců, II. 1*, dokument č. 204, *Zpráva mjr. Řezáče o služební cestě do pohraničí severozápadních Čech (výňatky); informace o znovuzřizování a organizaci četnických velitelství a stanic; ustavování československých správních a soudních orgánů; kritické posuzování úlohy „revolučních“ ozbrojených jednotek*, s. 519.

³⁴ ARBURG, STANĚK, *Vysídlení Němců, II. 1*, dokument č. 344, *Záznam „pro domo“ Velitelství VOI o odsunu Němců z prostorů 12. a 13. divize přes Šluknovský výběžek s návrhem na zastavení transportů směřujících na území Lužice*, s. 728.

³⁵ ARBURG, STANĚK, *Vysídlení Němců, II. 1*, dokument č. 227, *Hlášení Velitelství SNB v Teplicích-Šanově na Generální velitelství uniformované policie o bezpečnostních poměrech ve městě od 14. května; zákrok proti některým „revolučním“ ozbrojeným složkám; zabavování rozhlasových přijímačů osobám německé národnosti*, s. 555.

Aldringena, který stihl ještě před osvobozením Československa uprchnout do Bavorska.³⁶

Mimo uniformovanou policii a státní policii se o pořádek a bezpečnost v Teplicích-Šanově staraly některé z organizovaných hnutí či skupin. Vynikali mezi nimi především organizace Pěst, tvořena členy KSČ a dále partyzáni. Často však docházelo k neshodám mezi oficiálními policejními složkami a těmito skupinami, které se ve většině případů pouze snažily přiživit na vzniklé situaci. Místo toho, aby tyto složky pomáhaly udržovat pořádek, využívaly příležitostí k vlastnímu zisku, což činilo práci policie kontraproduktivní. Na velitelství SNB v Teplicích-Šanově přicházelo množství nejrůznějších hlášení týkajících se podomních krádeží v německých, ale i českých bytech, ze kterých byli později obviněni právě členové organizace Pěst či partyzáni.³⁷ Problematickou situaci s udržením bezpečnosti ve městě se nakonec podařilo SNB a policejním posilám uklidnit, a tak se poměry v Teplicích-Šanově stabilizovaly.

³⁶ Tamtéž, s. 555.

³⁷ Tamtéž.

3 Vysídlování německého a maďarského obyvatelstva z Československa

3. 1 Postupimská konference

Postupimská konference zástupců vítězných velmocí konaná ve dnech 17. července až 2. srpna 1945 vypracovala základ pro uzavření mírové smlouvy s Německem a definitivně rozhodla o odsunu německých menšin z Československa, Polska a Maďarska. Na jednání se sešli představitelé Sovětského svazu (Josip V. Stalin), USA (Harry S. Truman) a Velké Británie (Winston Churchill). Mezi 17. a 25. červencem se konalo celkem devět schůzí. Konference byla v průběhu přerušena na dva dny, a to z důvodů voleb do dolní komory britského parlamentu.³⁸ Dne 28. července se na konferenci vrátil jako britský ministerský předseda Clement Attlee, doprovázen novým státním tajemníkem pro zahraniční věci Ernestem Bevinem.

V době konání konference se konaly pravidelné schůze hlav tří vlád a schůze ministrů zahraničních věcí. Tato setkání probíhala na zámku Cecilienhof u Postupimi. Mimo usnesení se na politice tzv. 4 D (demokratizace, demilitarizace, denacifikace a dekartelizace), byl podepsán protokol o jednání a závěrečné zprávy. Spojenci projednali mimo jiné otázky týkající se uspořádání poválečných hranic, reparací či potrestání válečných zločinců. Dvanáctý bod závěrečného protokolu zahrnoval otázku odsunu Němců z Československa, Maďarska a Polska. Zástupci tří vlád přezkoumaly tuto otázku a uznali, že je nutné sjednotit postup vůči neorganizovanému vyhánění německého obyvatelstva v tzv. divokých odsunech. Na základě jednání v Postupimi byla Spojenecká kontrolní rada pověřena vypracováním počtu odsouvaných osob a jejich předběžným zařazením do některé z okupačních zón v Německu.³⁹ Zároveň se zástupci dohodli, že jakýkoliv odsun bude prováděn pořádaně a lidsky. O dalším postupu vůči menšinám byly československá vláda, polská prozatímní vláda a kontrolní komise v Maďarsku informovány s tím, aby zastavily další

³⁸ BRANDES, Detlef, *Cesta k vyhnání 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*, Praha 2002, s. 360.

³⁹ NĚMEČEK, Jan, a kolektiv, *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, Praha 2002, s. 92–93.

vyhošťování menšin, a to do doby dokud zúčastněné vlády neprozkoumají zprávy svých zástupců v Kontrolní radě. Vláda byla o výsledcích jednání v Postupimi informována dne 3. srpna 1945 Janem Masarykem.⁴⁰

3. 2 Benešovy dekrety

3. 2. 1 Dekret presidenta republiky č. 12/1945 Sb.

Dekret presidenta republiky č. 12/1945 Sb. ze dne 21. června 1945 o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa, se stal jednou z důležitých právních norem při provádění organizovaného odsunu německých menšin z Československa. Platnost a účinnost tohoto zákona byla omezena pouze na české země, jelikož na Slovensku došlo k přijetí vlastního nařízení Slovenské národní rady (dále jen SRN).⁴¹

Na základě tohoto dekretu došlo ke konfiskaci zemědělského majetku, a to s okamžitou platností. Tento právní akt vycházel z volání českých a slovenských rolníků a bezzemků po důsledném uskutečnění nové pozemkové reformy. Výslednou snahou konfiskace se mělo stát především předání nepřátelské půdy Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů do rukou českého, slovenského či slovanského rolnictva. Tato opatření se týkala především osob německé a maďarské národnosti, a to bez ohledu na jejich státní příslušnost. Dále společností či korporací, které během okupace sloužily nacistickým či fašistickým účelům a v neposlední řadě nepřátel a zrádců, kteří v době od září 1938 do porážky Německa ve válce, projevíli otevřenou nenávist vůči Československé republice. U poslední jmenované skupiny zrádců, nebyla důležitá jejich státní příslušnost ani národnost.⁴²

⁴⁰ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš, *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září), 3. část: Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“*. In: Soudobé dějiny 13, 2006, 3–4, s. 45.

⁴¹ *Nariadenie č. 104/1945 Sb. zo dňa 23. augusta 1945 o konfiškovaní a urýchlenom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa*. In: Nové ASPI [online], [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/11815/1/2>.

⁴² *Znění dekretu č. 12/1945 Sb.* In: Parlament České Republiky [online], [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html>.

Konfiskace zemědělského majetku byli ušetřeni ti, kteří se aktivně zúčastnili boje za osvobození či zachování celistvosti Československa v době jeho nejvyššího ohrožení. Bez výjimek se toto pravidlo vztahovalo na osoby německé i maďarské národnosti. Konfiskace se vztahovala na veškerý mrtvý i živý inventář, dále lesní i zemědělskou půdu, a to včetně vybavení a zařízení, které bylo její nedílnou součástí. O tom, zda může být udělena výjimka, rozhodovaly ONV, a to na základě návrhu ze strany příslušných rolnických komisí. Půda a majetek, který byl dekretem č. 12/1945 Sb. zabavený, přecházel na základě dekretu č. 27/1945 Sb.⁴³ a dekretu č. 28/1945 Sb.⁴⁴ do rukou českých a slovenských zemědělců.⁴⁵

3. 2. 2 Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb.

Dekret presidenta republiky č. 16/1945 Sb. ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech vstoupil ve známost jinak také jako tzv. velký retribuční dekret. V tomto případě se jednalo o právní normu platnou pouze v českých zemích, jelikož na Slovensku vstoupilo v platnost nařízení SNR.⁴⁶

Na základě tohoto dekretu došlo ke zřízení tzv. mimořádných lidových soudů (dále jen MLS), které soudily válečné zločince, zrádce a kolaboranty. Současně došlo k zavedení přísnějších trestů pro zločiny spáchané na základě zákona na ochranu republiky č. 50/1923 Sb., a dále ke stanovení nové trestní sazby pro zločiny spáchané v době nacistické okupace. Mezi tyto zločiny se řadily členství v nacistických organizacích, podpora domácích fašistických hnutí a organizací či prakticky jakýkoliv zásah vůči československým státním občanům, jejich majetku a zejména proti samotnému Československému státu.

Velký retribuční dekret byl v průběhu roku 1945 doplněn dalšími dvěma, které jsou dnes souhrnně označovány jako retribuční. Ještě v červnu 1945

⁴³ Dekret č. 27/1945 Sb. o jednotném řízení vnitřního osídlení ze dne 17. července 1945.

⁴⁴ Dekret č. 28/1945 Sb. o osídlení zemědělské půdy Němců, Maďarů a jiných nepřátel státu českými, slovenskými a jinými slovanskými zemědělci ze dne 20. července 1945.

⁴⁵ NĚMEČEK, Jan, a kol., *Cesta k dekretům*, s. 91–92.

⁴⁶ *Nariadenie č. 33/1945 Sb. zo dňa 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdництва*. In: Nové ASPI [online], [cit. 2017-03-29]. Dostupné z: <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/11701/1/2>.

vstoupil v platnost dekret č. 17/1945 Sb.,⁴⁷ kterým došlo k založení Národního soudu. Sérii uzavřel tzv. malý retribuční dekret,⁴⁸ který se zabýval proviněními se proti národní cti. Retribuční zákonodárství se stalo nástrojem politického soudnictví, které mělo jen velmi málo společného se spravedlivým soudem. Tyto dekrety byly využívány především kvůli potrestání poražených, kolaborantů a zrádců, a to především na základě prokázání kolektivní viny.

3. 2. 3 Dekret presidenta republiky č. 27/1945 Sb.

Na základě dekretu presidenta republiky č. 27/1945 Sb. ze dne 17. července 1945 o jednotném řízení vnitřního osídlení, došlo k založení osidlovacích úřadů v Praze pro oblast zemí českých a v Bratislavě pro Slovensko. Spolu s nimi vznikly rovněž podřízené orgány v podobě oblastních osidlovacích úřadoven a poradních sborů. Jako takový měl dekret celostátní platnost, jelikož byl vydán se souhlasem SNR.⁴⁹

Na základě tohoto dekretu se začalo soustavně provádět vnitřní osídlování směřující k tomu, aby všechny oblasti československé republiky byly vráceny původnímu slovanskému živilu. V čele každého osidlovacího úřadu stanul předseda, jmenovaný na návrh vlády schválený presidentem republiky. Každý předseda byl povinen účastnit se schůzí ústřední komise pro vnitřní osídlení (dále ÚKVO), která plnila poradní hlas a byla zřízena při MV. V čele ÚKVO stál jako její předseda ministr vnitra, členy byli zástupci úřadu předsednictva vlády a ministerstva národní obrany, zemědělství, průmyslu, ochrany práce a sociální péče, vnitřního obchodu, financí a spravedlnosti. Slovenskou část republiky zastupovali dva členové SNR. Zohledněno muselo být i národnostní složení komise, a tak byl-li předsedou Čech, jeho náměstkem se stal Slovák či naopak.⁵⁰

Přijetím tohoto dekretu došlo ke konečnému sjednocení transferu, který začal být organizován na základě centrálního řízení. Poté následovalo vydání dalších právních norem, které se vztahovaly k osídlení pohraničí českých zemí.

⁴⁷ Dekret č. 17/1945 Sb. o Národním soudu ze dne 19. června 1945.

⁴⁸ Dekret č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti ze dne 27. října 1945.

⁴⁹ *Znění dekretu č. 27/1945 Sb.* In: Totalita [online], [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1945-027.pdf.

⁵⁰ Tamtéž.

Jednalo se především o statut osídlovacího úřadu, stvrzený vyhláškou ministerstva vnitra (dále jen MV) č. 72/1945 Sb. ze dne 24. září 1945 a dále o dekret presidenta republiky č. 108/1945 Sb. ze dne 25. října 1945 o konfiskaci nepřátelského majetku a Fondch národní obnovy (dále jen FNO).⁵¹ V roce 1950 došlo k nahrazení osídlovacích úřadů v Praze i Bratislavě, a to včetně všech podřízených orgánů. Jejich působnost však nezanikla bez náhrady, jelikož na základě § 4 zákona č. 18/1950 Sb.⁵², přešla na příslušný FNO.

3. 2. 4 Ústavní dekret presidenta republiky č. 33/1945 Sb.

Ústavní dekret presidenta republiky ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské vycházel z teorie, že z hlediska československého práva došlo ke dni 10. srpna 1945 k rozvázání státního svazku⁵³ československého státního občanství u osob německé a maďarské národnosti.⁵⁴ Přijetím tohoto dekretu byli Němci a Maďaři prohlášeni za cizince, což umožnilo úřadům zařadit je na seznam osob doporučených k transferu zpět do Německa. Z právního hlediska došlo přijetím mnichovského diktátu k přerušení kontinuity československého práva před rokem 1938. To znamenalo, že českoslovenští občané národnosti německé nebo maďarské, nabyly na základě cizí okupační moci státního občanství Třetí říše.

Ústavní dekret musel s touto právní změnou, která nastala v průběhu okupace počítat, a tak bylo nutné vyvodit důsledky. Především došlo k vymezení skupiny osob, které mohly na základě dekretu o československé státní občanství znovu zažádat a těch, kterým zůstalo občanství zachováno. K zachování mohlo dojít pouze tehdy, když dotyčný prokázal svou věrnost republice v době jejího největšího ohrožení. Na základě směrnice vydané MV, byla lojalita a věrnost republice prokázána za předpokladu že, osoba byla vězněna z rasových nebo politických důvodů v koncentračním táboře či byla jinak nacisty kvůli své

⁵¹ ČAPKA, František, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 2005, s. 112.

⁵² Zákon č. 18/1950 Sb o zrušení osídlovacích úřadů ze dne 9. března 1950. In: *Zákony pro lidi* [online], [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-18>.

⁵³ Československé státní občanství u osob německé a maďarské národnosti přetrvávalo po celou dobu války, teprve s uzákoněním tohoto dekretu bylo ukončeno.

⁵⁴ NĚMEČEK, Jan, a kolektiv, *Cesta k dekretům*, s. 93.

loajalitě pronásledována. Dále pokud došlo k prokázání aktivního boje proti nacismu, a to např. účastí v odbojových organizacích či vojenskou službou ve spojenecké armádě. Za aktivní odpor proti okupační správě byla považována migrace či nedobrovolný vstup do nepřátelské organizace za účelem podvratné činnosti ve prospěch Československa. O tom, zda zůstalo československé státní občanství zachováno či nikoliv, rozhodovalo MV. To pak posuzovalo veškeré žádosti volně, a tak stačilo pouhé porušení některé z povinností státního občana, aby schválení žádosti bylo zamítnuto.

Osoby, které žádaly o navrácení, nesměly být shledány jako příslušníci některé z vysokých státních funkcí nepřátelského státu či organizace. Dále nemělo dojít k potvrzení jejich snahy o podvratnou činnost proti Československé republice. Ústavní dekret č. 33/1945 Sb. pak blahosklonněji posuzoval manželky a děti, které na jeho základě zůstaly až do konce šetření československými státními občany. Pozbytí občanství se týkalo mimo jiné i osob slovenské národnosti, kterým v době nacistické okupace byla prokázána některá z výše jmenovaných podmínek.⁵⁵

3. 2. 5 Dekret presidenta republiky č. 138/1945 Sb.

Dekret presidenta republiky ze dne 27. října 1945 č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti, je dnes jinak také nazýván jako tzv. malý retribuční dekret. Tento dekret doplnil skupinu retribučního zákonodárství, které mělo za cíl důsledně postihnout a potrestat všechny zločince, okupanty, kolaboranty a domácí zrádce, kteří se v době největšího ohrožení Československé republiky provinili proti její existenci nebo se jiným způsobem pokusili narušit její celistvost. Účelem malého dekretu bylo umožnit stíhání a potrestání i méně závažných činů, než jakými se zabývaly mimořádné lidové soudy. Souzen byl ten, kdo se na základě § 1 provinil: „*nepřístojným chováním, urážejícím národní cítění českého nebo slovenského lidu, či ten kdo vzbudil veřejné pohoršení.*“⁵⁶ Na

⁵⁵ *Znění ústavního dekretu č. 33/1945 Sb.* In: *Zákony pro lidi* [online], [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-33>.

⁵⁶ *Znění dekretu č. 138/1945 Sb.* In: *Zákony pro lidi* [online], [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138>.

rozdíl od dekretu č. 16/1945 Sb. a č. 17/1945 Sb., malý retribuční dekret spadl do oblasti správního práva a jeho ustanovení prováděly národní výbory (dále jen NV) na úrovni okresů. O výši trestu tudíž nerozhodovaly soudy, ale komise ONV, které nepodléhaly pravomocem ministerstva spravedlnosti, ale MV. Často tak docházelo k případům, kdy domnělý nepřítel, kolaborant či zrádce byl u MLS zproštěn viny a na místo něj, proběhlo přelíčení pouze u komise ONV, jejíž rozsudky byly na základě malého dekretu vždy mírnější.

Zásadním rozdílem mezi velkým retribučním dekretem a malým retribučním dekretem se stala míra viny a výše trestu. Pokud byl obžalovaný souzen u MLS, mohla zaznít nejvyšší možná výše, což znamenalo trest smrti. Pokud proběhl soud před komisí ONV, nejednalo se o čin soudně trestní, a tak nejčastějším trestem bylo odnětí svobody na dobu nejvýše jednoho roku, peněžní pokuta do výše až 1 000 000 Kčs či veřejné pokárání. Na základě malého retribučního dekretu se mohly tresty vzájemně kombinovat, což v případě velkého retribučního dekretu nebylo možné.⁵⁷

⁵⁷ *Znění dekretu č. 138/1945 Sb.* In: *Zákony pro lidi* [online], [cit. 2017-03-22]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138>.

4 Mimořádný lidový soud v Litoměřicích

V letech 1945–1948 fungovalo na území českých zemí⁵⁸ celkem 24 MLS, které měly za úkol spravedlivě posoudit a potrestat zločiny spáchané v souvislosti s rozpadem Československa a nacistickou okupací. MLS uvedené po válce do provozu, nebyly v zemích osvobozených od nacistického útlaku nijak výjimečné. Potrestáním nacistických zločinců, domácích kolaborantů a zrádců se zabýval dekret č. 16/1945 Sb., který stanovil i činnost MLS. V červnu 1945 byla činnost dekretu uzákoněna a působnost retribuční komise pak v průběhu let opakovaně prodlužována. Platnost měla vypršet v červenci 1946, ale Národní shromáždění ji prodloužilo do 8. ledna 1947.⁵⁹ Ke změnám v retribučním soudnictví došlo teprve po únoru 1948. V souvislosti s komunistickým převratem došlo k zavedení změn nejen v oblasti společenské a hospodářské ale zejména v oblasti politické. Lidové soudnictví, které v rozmezí let 1945–1948 v českých zemích fungovalo, bylo ve své podstatě stanného charakteru. V období pouhých tří let, odsoudily MLS k odnětí svobody více než 30 tisíc osob.

MLS byly zřizovány v sídlech krajských soudů, ale ve zcela výjimečných případech mohly zasedat i ve kterémkoli místě soudního obvodu. V českých zemích došlo postupem času k ustavení celkem 24 MLS. Poslední z nich vznikl teprve v roce 1946 v Chebu. Největší význam pro celé řízení měly vyšetřující komise ONV a bezpečnostní orgány. Jejich zjištění ovlivňovala konečné rozhodování MLS. Tyto komise shromažďovaly důkazy, zajišťovaly podezřelé a rozhodovaly, které případy předají k podání obžaloby.⁶⁰ Vzhledem k pomalému postupu NV a ONV, trvalo ustavení činnosti soudů poměrně dlouho. Právě NV jmenovaly soudce z lidu, kteří byli členy některé ze stran Národní fronty. Dále bylo v kompetenci nižších orgánů ustavit vyšetřující komisi, která na základě vlastní činnosti dodávala podklady veřejným žalobcům. ONV pak měly na starost přípravu seznamů přednostů MLS, dále jejich náměstků a soudců

⁵⁸ Mimořádné lidové soudy působily pouze v českých zemích, jelikož na Slovensku byla podle nařízení Slovenské národní rady č. 33/1945 Sb. vybudována samostatná soustava místních a okresních lidových soudů včetně vlastního Národního soudu.

⁵⁹ *Zákon č. 149/1946 Sb. ze dne 8. července 1946 o prodloužení účinnosti dekretů presidenta republiky i mimořádném lidovém soudnictví.* In: *Zákony pro lidi* [online], [cit. 2017-03-25]. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-149>.

⁶⁰ KUKLÍK, Jan a kolektiv, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011, s. 33.

z povolání. I v tomto případě bylo konečné rozhodnutí v rukou vlády, která své pravomoci získala na základě souhlasu presidenta republiky.⁶¹

Obecnou problematikou činnosti MLS byl jejich nejednotný postup v posuzování trestních činů a výměře trestů. Ke sjednocení v této oblasti docházelo postupně, a to na základě materiálů vydávaných MV. Svou pravomoc pak soudy vykonávaly v letech 1945–1947 v pětičlenných senátech, tvořených jedním soudcem z povolání a čtyřmi soudci z lidu. Vláda jmenovala veřejné žalobce, kteří bývali zpravidla vybíráni z řad prokurátorů či osob s příslušnými právníckými zkouškami. Činnost veřejných žalobců podléhala ministerstvu spravedlnosti. S retribučním dekretem souvisela i celá řada zákonných norem a vládních nařízení, které byly důležité při výkonu lidového soudnictví. K těm nejdůležitějším se řadily především další prezidentské dekrety, a to č. 17, č. 33, č. 137⁶² a č. 138.

MLS v Litoměřicích⁶³ zahájil svou činnost 27. září 1945 v budově krajského soudu v Litoměřicích. Pod jeho pravomoc spadalo celkem 11 okresů, přičemž jedním z nich byl i politický okres Teplice-Šanov. Ihned po svém ustavení vstoupil tento MLS do úzkého styku s vyšetřovacími komisemi příslušných ONV a OSK v okrese. Tyto vyšetřovací komise zajišťovaly osoby, které se provinily spácháním zločinu, jenž spadal do šetření a kompetencí MLS. Provinilci pak byli nejčastěji drženi ve vazbě v Malé pevnosti Terezín, či ve věznicích krajského soudu v Litoměřicích. Výjimkou nebyla internace ani v okresních věznicích v politických okresech Litoměřice, Roudnice, Teplice-Šanov, Ústí nad Labem, Děčín. Na věznicích v Teplicích-Šanově připadalo celkem 827 osob.⁶⁴ Jako veřejný žalobce MLS v Litoměřicích byl jmenován JUDr. Čeněk Miller, dále byl jmenován popravčí a jeho pomocníci, duchovní a také úřední lékař. Trest smrti vykonával popravčí na dvoře litoměřické věznice.

⁶¹ BORÁK, Mečislav, *Spravedlnost podle dekretu*, Ostrava 1998, s. 47.

⁶² Dekret č. 137/1945 Sb. o zajištění osob, které byly považovány za státně nespolehlivé v době revoluční ze dne 27. října 1945.

⁶³ Tento soud byl součástí obvodu bývalého vládního prezidenta Ústí nad Labem, který zahrnoval okres Liberec a okres Litoměřice.

⁶⁴ KOČOVÁ, Kateřina, RADVANOVSKÝ, Zdeněk, SUCHÁ, Jitka, *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*, Ústí nad Labem 2001, s. 17.

MLS v Litoměřicích soudil v období let 1945–1948 na 2673 případů, z nichž mnohé přesahovaly rámec a kompetence soudu. Ve známost vstoupil především případ Heinricha Jöckela, který byl za války velitelem Malé pevnosti v Terezíně,⁶⁵ dále proces s velitelem Ghetta Terezín Karlem Rahmem a dalšími dozorci. Z uvedeného počtu případů bylo souzeno na 1794 mužů a 224 žen.⁶⁶ Národnostní složení obžalovaných bylo povětšinou německé, ale šetření se nevyhnuly ani osoby české či slovenské národnosti, které se na základě platných zákonných norem provinily vůči československému státu. Trestána byla především činnost proti státu v době před Mnichovem a dále činnost vůči československým občanům a antifašistům během války. Nutno podotknout, že škála trestů byla pestrá především pro osoby německé národnosti. Řádného potrestání se však dočkali i čeští fašisté, kolaboranti či členové organizací spolupracujícími s nacisty. Mimo výše zmíněných přečinů v podobě členství v některé z organizací, patřily k nejčastějším zločinům perzekuce Židů, propagace nacismu, udavačství gestapu či pronásledování politických vězňů.⁶⁷ Za dobu své činnosti odsoudil MLS v Litoměřicích k odnětí svobody poměrnou část z celkového počtu 2673 vyšetřovaných případů. Výše trestů se v těchto případech pohybovala v rozmezí od 1 měsíce až k doživotnímu vězení. Nejčastěji vynesným rozsudkem bylo odnětí svobody ve výši 1 roku, 2 let, 5 let, 10 let a 20 let. Rozsudek trestu smrti vynesl MLS v Litoměřicích v celkem 26 případech, z nichž ve všech byli odsouzeni pouze muži.⁶⁸ Co se týče národnostního složení, pak odsouzeno bylo 20 mužů německé národnosti a 6 mužů české národnosti. Nikdo z odsouzených k trestu smrti, nebyl svého trestu zproštěn. Zpravidla došlo k popravě téhož dne, či do druhého dne od vnesení soudu. Mezi popravené Němce patřili především funkcionáři z Malé pevnosti Terezín, dále funkcionáři NSDAP či členové SS, SA nebo velitelé Freikorpsu. Mezi popravenými Čechy převažovali nejčastěji ti, kteří usmrtili politického vězně či Žida.⁶⁹ V mimořádných situacích docházelo rovněž i ke zproštění viny obžalovaného. I

⁶⁵ SOA Litoměřice, Fond MLS Litoměřice 1945–1948, inv. č. 257/46.

⁶⁶ KOČOVÁ, RADVANOVSKÝ, SUCHÁ, *Mimořádný lidový soud*, s. 51.

⁶⁷ Tamtéž, s. 54.

⁶⁸ Tamtéž, s. 55.

⁶⁹ Tamtéž, s. 57.

přesto však počet odsuzujících rozsudků převýšil počet těch osvobozujících. U většiny Němců došlo po skončení výkonu trestu k jejich vysídlení. Někteří byli svého rozsudku zproštěni na základě udělení amnestie presidenta republiky ze dne 19. června 1948.⁷⁰ Co se týkalo žen, pak nejvyšším vyměřeným trestem se stalo doživotní vězení, ke kterému bylo odsouzeno celkem 5 žen. Z celkového počtu 224 souzených, pak 134 žen zprostiti obvinění.⁷¹ Výše trestů se postupem času měnila. MLS v Litoměřicích byl ve vynášení rozsudků mírnější nežli MLS v Liberci, který postihoval již pouhé členství v nacistických organizacích. U soudu v Litoměřicích muselo dojít k prokázání konkrétní viny, jinak nebylo pro nedostatek důkazů možné vynést konečný rozsudek.⁷²

Činnost MLS v českých zemích, byla ukončena ke dni 4. května 1947, a to na základě pozbytí platnosti prezidentského dekretu č. 16/1945 Sb., který byl až do tohoto data celkem dvakrát prodloužen. Opětovně se otázka retribucí otevřela teprve po únorovém převratu v roce 1948, kdy došlo k celospolečenským změnám. Na základě vydání prezidentského dekretu č. 33/1945 Sb., byla činnost mimořádně lidových soudů v českých zemích prodloužena a platnost velkého retribučního dekretu opětovně obnovena.⁷³

4. 1 Situace v Teplicích-Šanově

Jedním z politických okresů, který spadal pod pravomoc MLS v Litoměřicích, byl okres Teplice-Šanov. Zde došlo k ustanovení činnosti lidového soudu již v září 1945, avšak první oficiální zasedání proběhlo až v březnu 1946. V dubnu 1946 pak došlo k naplnění kapacity věznice krajského soudu v Litoměřicích, a tak místní vězně převezli do okresních věznic. Do Teplic-Šanova přidělili celkem na 70 osob. Počet vězňů v teplické věznici se v průběhu roku 1946 přibližně zdvojnásobil, jelikož internační tábor, který se nacházel v ulici Pod Doubravkou, byl ke dni 10. září 1946 zrušen.⁷⁴

⁷⁰ *Přehled amnestií presidenta republiky od roku 1945.* In: Trestní řízení [online], [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/amnestie-z-19-cervna->

⁷¹ KOČOVÁ, RADVANOVSKÝ, SUCHÁ, *Mimořádný lidový soud*, s. 97.

⁷² Tamtéž, s. 53.

⁷³ Tamtéž, s. 98.

⁷⁴ SOA Litoměřice, Fond MLS Litoměřice 1945–1948, inv. č. 9/47.

Velmi často docházelo k propuštění Němců z výkonu jejich trestu za účelem jejich odsunu do Německa. Takovéto případy jsou zaznamenány i ve Státním okresním archivu Teplice, kde se dala dohledat žádost ONV v Litoměřicích ze dne 18. března 1947 určena ONV v Teplicích-Šanově ve věci odsunu Němců propuštěných z krajského soudu v Litoměřicích. V případě této žádosti odsun Němců převýšil zájem na jejich potrestání, a tak tyto provinilce prozatímně umístili na Malou pevnost v Terezíně. Mezi internovanými se nacházeli i tací, kteří patřili do politického okresu Teplice-Šanov. Z tohoto důvodu byl ONV Teplice-Šanov žádán, aby se k otázce jejich odsunu vyjádřil. Formální žádost tohoto typu měla ve většině případů pouze dvě možná řešení. Buď bylo do Malé pevnosti Terezín zasláno nutné vybavení určení k odsunu či Němce převezli do příslušného politického okresu, kde o ně následně bylo postaráno.⁷⁵ Po skončení pobytu ve vazbě věznice krajského soudu v Litoměřicích či internaci v Malé pevnosti Terezín, došlo k propuštění vězně, který byl převezen z Litoměřic zpět do Teplic-Šanova. Takovýchto případů bylo ve Státním okresním archivu Teplice zaznamenáno hned několik. Ve věci ukončení trestní vazby v Litoměřicích byl ke dni 10. května 1947 propuštěn např. pan Karel Müller, jenž „*byl odsouzen rozsudkem mimořádného lidového soudu v Litoměřicích ze dne 8. listopadu 1946 pro zločin dle § 2, 3/1 dekretu presidenta republiky ku trestu 1 roku těžkého žaláře*“.⁷⁶ Zpravidla muselo po ukončení trestu dojít k potvrzení trvalého bydliště či k zajištění přijetí u příslušného internačního střediska. V případě pana Müllera byl odsuvný referát podmíněný potvrzením bydliště ze strany jeho manželky paní Hedviky Müllerové, bytem v Trnovanech. Manželům pak bylo ONV v Teplicích-Šanově dne 29. května 1947 oznámeno, že byli zapsáni do seznamu osob určených k odsunu.

Krajský soud v Litoměřicích opakovaně zasílal ONV v Teplicích-Šanově ustanovení ve věci zrušení soudní vazby. V takovýchto případech musel být návrh podán veřejným žalobcem u MLS v Litoměřicích. Jedním z mnoha jest i případ pana Antonína Mládka, který si svůj trest odpykával ve vazbě SNB

⁷⁵ SOkA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 221.

⁷⁶ Tamtéž.

v Teplicích-Šanově. Na návrh veřejného žalobce MLS v Litoměřicích, byl jeho trest zrušen. Namísto vazby bylo doporučeno další řízení týkající se provedení a realizace jeho odsunu.⁷⁷ Případů, kdy krajský soud v Litoměřicích zrušil vazbu okresního soudu v Teplicích-Šanově, se v průběhu let 1946–1947 objevilo ve Státním okresním archivu Teplice hned několik. Ať už se jednalo o usnesení ve věci trestní proti Arnoštu Pernerovi, Bruno Lederovi, Ignaci Müllerovi či Františku Lohnickému, tak veškerá usnesení krajského soudu, která autorka studovala, byla stejného znění. Vždy se jednalo o jednotný formulář, který se lišil pouze hlavičkou. Závěrečné ustanovení znělo vždy stejně a doporučovalo další řízení vedoucí k provedení odsunu.⁷⁸

⁷⁷ SOkA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224.

⁷⁸ Tamtéž.

5 Internační, pracovní a sběrná střediska pro německé obyvatelstvo

Vznik táborů byl úzce provázán s důsledky války, politickými opatřeními a trestní politikou státu. Po osvobození Československa v květnu 1945 si situace vynutila vznik těchto objektů, ve kterých byly postupem času internovány osoby německé národnosti, které po válce v republice zůstaly. Jednalo se především o Němce určené k nucenému vysídlení, válečné zajatce, osoby podléhající pracovní povinnosti na základě dekretu č. 71/1945 Sb. či osoby, jež podléhaly repatriacím, nebo jim byl prokázán trestný čin. Na základě článků VIII. a IX. KVP, byla vytyčena opatření týkající se těch, jenž se provinili vůči Československé republice. V závěru IX. článku se psalo o tom, že „budou zřízeny tábory pro konfinování německých a maďarských příslušníků, kteří měli jakoukoliv spojitost s nacistickými a fašistickými organizacemi, s jejich aparátem a s jejich ozbrojenými a teroristickými formacemi“.⁷⁹ Jednalo se především o jejich zajištění a zařazení do kárných zařízení, trestních táborů nebo věznic.⁸⁰ Problematiku zajištění zločinců upravil a přesně vymezil až dekret č. 16/1945 Sb.,⁸¹ který je dnes známý jinak také jako velký retribuční dekret. Provinilci byli do táborů v Teplicích-Šanově nejčastěji převáženi z věznic krajského soudu v Litoměřicích.

Situace se stala na mnohých místech v republice nepřehlednou a úřady tak nebyly z počátku schopné zajistit každé skupině obyvatelstva vlastní tábor. Bezprostředně po skončení války se tak postup vůči internaci ukázal jako značně nejednotný. Velmi často se stávalo, že v jednom zařízení pobývali společně zločinci i nevinní lidé. S postupnou konsolidací poměrů a přejímáním moci a správy na území republiky státními orgány či nově zřízenými institucemi, se situace v táborech začala měnit. Na přelomu srpna a září 1945 došlo k definitivnímu zformování a vyprofilování tří základních druhů táborů zřízených

⁷⁹ *Znění košického vládního programu ze dne 5. dubna 1945.* In: Totalita [online], [cit. 2017-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_kvp.pdf.

⁸⁰ STANĚK, Tomáš, *Perzekuce 1945*, Praha 1996, s. 9.

⁸¹ Dekret č. 16/1945 Sb. o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech ze dne 19. června 1945.

pro německé obyvatelstvo. Táborová soustava se tak rozdělila na internační tábory, pracovní tábory a sběrné tábory.⁸² Od roku 1946 se začalo užívat místo označení tábor pojem středisko.⁸³ Každé zařízení se od sebe lehce lišilo, avšak nebylo ani výjimkou, že některé z táborů plnily více funkcí najednou. Internační tábory sloužily k zadržení v tzv. ochranné vazbě. Pracovní tábory sloužily těm osobám, které v rámci zavedení pracovní povinnosti, pozbyly československého státního občanství,⁸⁴ a tak byly nasazeny na nucené práce. Tato střediska se stala postupem času jednotkami, které se přímo napojily na státní rozpočet a kam plynul příjem za přidělené pracovní síly. Sběrné tábory sloužily jako prostory pro osoby, které v rámci odsunu vyčkávaly na blízký transport.

Plynulý chod a fungování soustavy táborů byl zajištěn rozsáhlou činností státních orgánů a úřadů. V rámci bezpečnostních aparátů ZNV v Praze a ZNV v Brně a při expozituře Moravskoslezské ZNV v Opavě, se ustanovila zemská velitelství táborů v čele s příslušníky SNB. Zdravotní dohled a zásobovací situaci v táborech řešila příslušná ministerstva. Vedení a kontrolu jednotlivých táborů měly na starosti ONV. V pohraničních oblastech tyto vedoucí kompetence přebíraly OSK a bezpečnostní a vyšetřovací orgány, které za tímto účelem vznikly. Vzhledem k tomu, že zejména v internačních táborech byly umístěny osoby, které spáchaly trestní čin, bylo nutné řadu činností provádět ve spolupráci s armádou nebo jinou bezpečnostní složkou. V případě pracovních táborů se jednalo o častou spolupráci s úřadem ochrany práce či s osidlovacím úřadem, pokud se jednalo o tábory umístěné v pohraničí.⁸⁵

Začátkem podzimu roku 1945 bylo na československém území zaznamenáno přibližně 500 zařízení,⁸⁶ která nesla označení tábor a jež fungovala především za účelem internace a shromáždění velké skupiny německých obyvatel. Vzhledem k nedostatečné evidenci mohlo být táborů různé velikosti a různého typu mnohem více. *„Na základě dostupných informací lze s jistotou*

⁸² Ústřední správu, dozor a kontrolu provádělo oddělení V/4, posléze Vb/3 ministerstva vnitra.

⁸³ STANĚK, Tomáš, *Tábory v českých zemích 1945 – 1948*, Šenov u Ostravy 1996, s. 117.

⁸⁴ Dekret č. 71/1945 Sb. o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československého státního občanství.

⁸⁵ STANĚK, *Tábory*, s. 194 – 195.

⁸⁶ Počet těchto zařízení se již od května 1945 mohl lišit, jelikož některá zařízení nebyla zaregistrována centrálně, a tak je tento odhad pouze rámcový.

*konstatovat, že počet internovaných a jinak soustředěných osob mimo zajatecké a zčásti uprchlické tábory přesáhl v českých zemích koncem srpna číslo 100 000.*⁸⁷ Dalších přibližně 150 000 osob bylo v období od října až listopadu 1945 evidováno v internačních zařízeních či věznicích v Čechách, na Moravě i ve Slezsku.

Po válce vzniklo v Československé republice celkem 107 sběrných středisek, které na základě směrnice MV o provádění odsunu Němců, měly sloužit k plynulému soustředování osob podléhajících odsunu. V průběhu let 1946–1947 došlo ke značné redukci těchto zařízení. Sběrná střediska fungovala jako dočasná stanoviště, kde Němci vyčkávali na transport, který je vyvezl zpět do Německa. Z tohoto důvodu byla omezena kapacita středisek a doba, po kterou se v ní osoby podléhající odsunu zdržovaly. Obvykle poté, co Němec obdržel výzvu k odsunu, odešel do sběrného střediska, ve kterém setrval přibližně dva týdny, než byl příslušný transport dostatečně vybaven na cestu. Výnosem ministerstva vnitra č. 1624-17/3-47-37 Vb/3 ze dne 25. března 1947 bylo stanoveno, že osoby podléhající odsunu musí odejít ze sběrného střediska řádně *„vystrojeny a vybaveny, zvláště šatstvem, prádlem, obuví a jinými předměty v množství a váze předepsané pro odsun Němců“*.⁸⁸ V případě, že nedisponoval sběrný tábor dostatkem výstroje, nebyly do něj osoby německé národnosti přijímány. Vzhledem k tomu, že většina osob určených k přesunu do sběrného střediska měla do té doby vlastní domácnost, předpokládalo se, že nebude problém s jejich výstrojí, jelikož oni sami budou disponovat minimálně vlastním ošacením, prádlem a obuví.⁸⁹

5. 1 Tábory v Teplicích-Šanově

V Teplicích-Šanově vznikly první tábory ihned po osvobození československého území v květnu 1945. Ty, které po válce vznikly, byly označovány nejrůznějšími jmennými názvy. Nejčastěji se pro jejich označení vžila spojení jako tábor politických vězňů, internační tábor, sběrný a záchytný tábor, kárný tábor, tábor

⁸⁷ STANĚK, *Tábory*, s. 194.

⁸⁸ SOkA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 221.

⁸⁹ Tamtéž.

Němců či koncentrační tábor.⁹⁰ Vzhledem k tomuto faktu není zcela jasné jejich prvotní vymezení.⁹¹ Dva z táborů, které na přelomu srpna a září 1945 v Teplicích-Šanově vznikly, se nacházely v ulicích Riegrova a Nákladní. Další velký tábor se nacházel v ulici Pod Doubravkou. Do léta roku 1947 pak ve Spojenecké ulici fungovalo kárné pracovní středisko, které ale následně pozastavilo svou činnost. Všechna střediska, jež se v Teplicích-Šanově nacházela, byla soustředěna v okruhu centra a v přilehlém okolí vlakového nádraží. Svým strategickým rozmístěním pak pokryla oblast téměř celého města.

Počet internovaných ve střediscích se měnil každým dnem. Přesné stavy se podávaly v denních hlášeních, která se dodnes zachovala. Na základě těchto hlášení, která autorka zkoumala ve Státním okresním archivu v Teplicích, soudí, že největší středisko bylo v Nákladní ulici, jelikož v roce 1946 zde denně pobývalo kolem 700 osob. Ve středisku Pod Doubravkou se počty intervenovaných v roce 1946 pohybovaly mezi 500–600 osobami denně, stejný počet pak pobýval i v Riegerově ulici.⁹²

V Teplicích-Šanově se nacházelo každé z výše jmenovaných středisek, ovšem k přesnějšímu vymezení jejich kompetencí došlo teprve v lednu roku 1946. Největší středisko v Nákladní ulici bylo později zrušeno, a tak se osoby v něm umístěné přesunuly do střediska v ulici Pod Doubravkou, které od roku 1946 fungovalo jako internační. Středisko, které se nacházelo v Riegrově ulici, sloužilo od téhož roku jako pracovní.⁹³ Běžnou praxí v pracovních střediscích se stalo využívání internovaných na práci. Respektive tito lidé byli na práci přiděleni na základě toho, co bylo aktuálně potřeba. Často tak jedinec vykonával v průběhu svého pobytu více zaměstnání. Výjimkou nebyl ani dlouhodobější pracovní úvazek. V takovém případě muselo dojít k uzavření smlouvy mezi zaměstnavatelem a daným střediskem, které internovanou osobu na práci poskytlo. Němečtí pracovníci pak vykonávali svou práci na základě odpracované doby, která jim byla denně zapisována do předem vystavených průkazů.

⁹⁰ SOkA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 221.

⁹¹ SOkA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 237, inv. č. 932.

⁹² Tamtéž.

⁹³ RADVANOVSKEJ, *Konec česko-německého soužití*, s. 66.

Přidělení práce předcházela lékařská prohlídka, na základě které byli dotyční klasifikováni z hlediska pracovní schopnosti. Výsledný formulář potvrzený lékařem, pak daného člověka pracovníě uschopnil či naopak.⁹⁴ K firmám a společnostem, které v Teplicích-Šanově zaměstnávaly německé pracovníky, patřily například lázeňské domy, poštovní úřad, železnice v Teplicích-Šanově, sklárna či porcelánka v Dubí.⁹⁵ V Teplicích-Šanově fungovala také dvě sběrná střediska. Významnější z nich se nacházelo v Trnovanech a jeho velitelem byl Václav Šota. Druhé se nacházelo ve Velvětech, ale pro svůj účel příliš využíváno nebylo.⁹⁶

⁹⁴ SOkA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 245, inv. č. 979.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ RADVANSKÝ, *Konec česko-německého soužití*, s. 126.

6 Organizovaný odsun německého obyvatelstva

6. 1 Přípravy transferu

Nenávistná atmosféra vůči německému obyvatelstvu se v Československu projevovala již v době okupace, avšak skrytě. V tomto období probíhala řada jednání mezi londýnskou exilovou vládou, domácím odbojem a Spojenci o možném řešení znovuoobnovení Československa v jeho předmnichovských hranicích a otázce možného vysídlení německé, maďarské a polské menšiny. Ještě před vypuknutím války se prezident Edvard Beneš začal v exilu zaobírat myšlenou omezení počtu německých obyvatel v Československu. Nadále sice počítal s tímto živlem ve státě, avšak v omezeném počtu. Redukce počtu měla být výsledkem menších územních ústupků.⁹⁷ V souvislosti s vypuknutím války se otázka stala aktuální a myšlenka odsunu se začala postupně realizovat. Vysídlení německé menšiny bylo na domácí půdě podporováno nejen československými občany, ale také domácím odbojem a vojenskými složkami.

V roce 1942 došlo k odsouhlasení obecné podoby vysídlení ze strany Velké Británie, v roce 1943 myšlenku podpořily Spojené státy americké s podmínkou, že opatření vůči Němcům bude uznáno všemi velmocemi jako účelné a nutné. Jak je tedy patrné, v roce 1942 ještě nebyly velmoci zajedno v postupu vůči vyhánění menšin z Československa. Jejich postup se sjednotil teprve v posledních dvou letech války. Význam pro prosazení myšlenky uskutečnění transportů měla návštěva E. Beneše v Moskvě v prosinci 1943, kde J. V. Stalin vyslovil svůj plný souhlas s obsahem memoranda o vojenských a hospodářských otázkách přesídlení obyvatelstva.⁹⁸ Moskevská jednání ukázala vizi toho, jak by měl vypadat znovu obnovený stát. Hlavní myšlenkou se stala otázka národní jednoty, kdy se znovuoobnovené Československo mělo stát státem dvou sobě rovných národů, a to Čechů a Slováků. Memorandum, které v listopadu 1944 spojenci obdrželi, formulovalo československé požadavky na uskutečnění transferu německého obyvatelstva, čímž se odvrátilo od prvotních

⁹⁷ STANĚK, Tomáš, *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918–1948*, Ostrava 1992, s. 22.

⁹⁸ Tamtéž, s. 34.

možných návrhů, a to řešit výměnu za cenu územních ústupků nebo úpravy státních hranic.⁹⁹

Další konferencí, která se dotýkala problematiky odsunu německé menšiny, byla postupimská konference, konaná ve dnech 17. července až 2. srpna 1945 na předměstí Berlína v Postupimi. Představitelé vítězných mocností se zde dohodli na jednotném postupu vůči německé, maďarské a polské menšině v Československu. Zástupci sjednotili svůj postup ve věci odsunu, který měl proběhnout organizovaně a humánním způsobem.¹⁰⁰ Československá vláda předběžně uvedla, že zamýšlený počet vysídlených Němců nepřesáhne 2,5 milionu osob a celková doba transferu nebude delší nežli jeden rok. Předběžně podali i návrh pořadí v jakém zamýšleli Němce odsouvat zpět do Německa, s čímž souvisel i návrh na zřízení speciálních komisí v okupačních zónách, které měly mít vysídlené obyvatele na starosti.¹⁰¹

Na přelomu léta a podzimu téhož roku došlo k vydání několika prezidentských dekretů, které se dotýkaly problematiky spojené s německou menšinou. Důležitým se stal především dekret č. 27/1945 Sb., kterým došlo ke zřízení osidlovacího úřadu v Praze pro země české a v Bratislavě pro Slovensko. Tím se organizace transferu pomyslně dokončila, jelikož od této doby se veškerý odsun řídil centrálně. Realizace měla být provedena v pěti po sobě jdoucích etapách, a to od evidence vysídlenců, zajištění jejich majetku, vysídlení do vnitrozemí Československa, prozatímního zařazení na práce až po závěrečné provedení transferu.¹⁰²

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ BENEŠ, Edvard, OLIVOVÁ, Věra, *Odsun Němců z Československa a dokumenty*, Praha 2011, s. 66.

¹⁰¹ ARBURG, STANĚK, *Vysídlení Němců, II. 1*, dokument č. 282, „Směrnice pro přípravu a provedení evakuace státně nespolehlivých žvlů“ zaslané ZNV v Brně ONV (OSK) a velitelstvím NBS; zřízení „referátů pro evakuaci a koloniaci“; provedení soupisu všech Němců a jejich třídění do různých skupin; pokyn pro okamžité zahájení „evakuace“, s. 633.

¹⁰² RADVANOVSÝ, *Konec česko-německého soužití*, s. 33.

6. 2 Evidence obyvatelstva

Dne 28. července 1945 vydalo MV výnos¹⁰³ určený ZNV v Praze, Brně a ostravské expozituře Moravskoslezského ZNV k pracovnímu nasazení příslušníků sběrných a jiných táborů. Současně s tímto výnosem byla vydána i směrnice pro správu internačních táborů. Stejného dne MV publikovala oběžník, kterým žádalo veškeré OSK a ONV o provedení jmenného soupisu všech osob německé a maďarské národnosti v oblasti jejich působnosti. Tento oběžník se vztahoval rovněž i na OSK v Teplicích-Šanově, která seznam poskytla na základě jmen rodin a místa jejich bydliště. Součástí jmenného seznamu osob, bylo i jejich zařazení do jedné z osmi kategorií, které určovaly, zda je dotyčný např. okupant, dělník či zemědělec.¹⁰⁴ ONV musel dbát na to, aby u rodin nechyběla informace o smíšených manželstvích. Tento oběžník, doplněný výnosem ze stejného dne, požadoval vést odsunové kategorie. MV se chtělo vyvarovat stejné chyby, jaká se objevila již v průběhu první fáze neorganizovaného divokého odsunu, a sice vedení transferů násilně rovnou za československé hranice. Z tohoto důvodu stanovilo, že přesuny německého obyvatelstva musí proběhnout koncentrovaně a organizovaně. Za tímto účelem proběhla nejdříve internace v některém ze sběrných táborů a teprve poté se uskutečnil přesun do vnitrozemí, který předcházela konečnému zařazení do transportu.¹⁰⁵ Jmenné seznamy osob německé a maďarské národnosti se vypracovaly odděleně. Výsledné soupisy, které OSK či ONV odeslalo zpět na MV, sloužily jako podklad pro plánované transporty. Jednalo se především o srovnávací dokument, který měl vykázat stav Němců před a po provedení transferu.¹⁰⁶ Opětovná výzva k sepsání jmenných soupisů byla vydána MV až v lednu roku 1947, jelikož stejného roku v létě mělo dojít k dokončení závěrečné

¹⁰³ *Výnos MV určený pro ZNV v Praze, Brně a ostravskou expozituru Moravskoslezského ZNV k pracovnímu nasazení příslušníků sběrných a jiných táborů.* In: Edice VNPČN [online], [cit. 2017-04-05]. Dostupné z: http://www.vnpcp.cz/pages/downloads/_download/ii1/seznamdokumentu-ii1_vnpcp.pdf.

¹⁰⁴ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton č. 224, inv. č. 270.

¹⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁶ Tamtéž.

etapy odsunu zbytku německého a maďarského obyvatelstva z Československa.¹⁰⁷

Na základě směrnic o provedení soustavného odsunu Němců ze dne 14. prosince 1945 vypracoval Osidlovací úřad v Praze s působností pro země české konkrétní plán organizovaného a centrálně řízeného odsunu. Plán počítal s rozdělením odsunu do tří etap, z nichž první měla začít v zimě roku 1946. V této etapě neměly být do transportů zařazeny osoby spadající do kategorie A.¹⁰⁸ Vysídlení měli být naopak ti, kteří byli nasazeni na práce ve vnitrozemí. Poslední etapa transferu se týkala odsunu kvalifikovaných pracovních sil, přednostně vyňatých z první etapy. Žádná z fází se neměla dotknout prokázaných a legitimovaných antifašistů s platnou legitimací typu B a osob žijících ve smíšeném manželství či těch, kteří byli z transferu vyňati formou milosti.¹⁰⁹

6. 3 Transporty německého obyvatelstva z Teplic-Šanova

Okres Teplice-Šanov spadal pod obvod oblastní osidlovací úřadovny v Litoměřicích, která měla organizaci transferu z Teplic-Šanova na starosti. Z teplického okresu odjelo celkem 27 transportů, a to v období od 5. února do 28. října 1946. Němci byli vypraveni ve většině případů ze sběrného střediska v Trnovanech a v jednom případě také ze sběrného střediska ve Velvětech. Transport čítal zpravidla okolo 1200 lidí, rozdělených do 40 vagonů, což činilo přibližně 30 osob na jeden vagon. Celkem odjelo z Teplic-Šanova do ukončení organizovaného odsunu 32 847 Němců.¹¹⁰

Informace o jednotlivých transportech se uváděly na formulářích, psaných trojjazyčně (česky, německy a rusky či anglicky, podle cílové destinace transportu). Úvodní strana dokumentu obsahovala číslo transportu, datum jeho odjezdu a středisko, ze kterého byl vypraven. Další informace se týkaly vojenského velitele transportu, německého vedoucího a vedoucích jednotlivých vagonů. Transport doprovázely také dvě ošetřovatelky, které měly po celou dobu

¹⁰⁷ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton č. 224, inv. č. 270.

¹⁰⁸ Kategorie A – odborníci a specialisté nepostradatelní při výkonu povolání. Zaměstnanci důležití pro udržení chodu a provozu.

¹⁰⁹ STANĚK, *Odsun Němců*, s. 169–170.

¹¹⁰ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 226–228.

cesty na starosti zdravotní stav Němců.¹¹¹ Ještě před vypravením vlaku museli všichni vysídlenci projít důkladnou zdravotní prohlídkou, která je opravňovala k převozu do Německa. Součástí každého formuláře bylo potvrzení o tom, že osoby nemají známky ani podezření z infekčního onemocnění epidemického charakteru a jsou převozu schopny. Zdravotní osvědčení obsahovalo také informaci o to, že všichni Němci prošli odvěšivením a zaprášením pudrem DDT. Osvědčení se nacházelo na poslední straně formuláře a bylo nedílnou součástí jmenného seznamu přiloženého k příslušnému transportu.¹¹² U některých transportů byly připojeny jeden či dva vagony Červeného kříže navíc. Transportní seznamy wagonů Červeného kříže obsahovaly informace o počtu nemocných osob, ošetřovatelek, které se staraly o nemocné, a také počtu dětí. Dále uváděly informaci o tom, kolik jedinců potřebuje postel, kolik jich neudrží moč a případně kolik z nich je nakaženo plicní chorobou (TBC). Osoby zařazené do transportu Červeného kříže doprovázel na nádraží doprovod, jehož jméno muselo být v seznamu rovněž uvedeno.¹¹³

Poslední část formuláře tvořil soupis potravin, jejichž množství bylo vypočítané pro 4 dny dlouhou cestu. Jednalo se o chléb, cukr, tuk, poživatiny, kávu, brambory, mouku, sůl, sušenou zeleninu, koření ocet a mléko sušené a kondenzované. Součástí soupisu potravin tvořilo potvrzení, že transport byl před odsunem prohlédnut ve smyslu platných předpisů, co se týče osob i zavazadel a že československé peníze byly všem odsunovaných Němcům odebrány¹¹⁴, a to na základě směrnice ministerstva financí ze dne 6. února 1946 č. j. 32657/46-IV/5.

Národní banka československá zasílala ONV v Teplicích-Šanově finance na každý z připravovaných transportů. Částka a její výše se pohybovala v rozmezí od 600 000 RM až do 1 250 000 RM. Každý transport musel být před opuštěním Československa řádně celně projednán a bez závad, jinak nemohl republiku opustit.

¹¹¹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 226, inv. č. 883–885.

¹¹² Tamtéž.

¹¹³ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 228, inv. č. 885–889.

¹¹⁴ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 226, inv. č. 883–885.

O svém zařazení do transportu se Němci dozvíдали jen s několikadenním předstihem pomocí výzvy, kterou jim doručili na adresu trvalého bydliště. Další možností, jak se dozvíдали o svém zařazení do připravovaného transportu, byla městská vývěsní tabule, která se nacházela na Stalinově náměstí a níž se pravidelně obměňovaly informace o transpotech spolu se jmény odsouvaných osob. Výzva obsahovala informaci o dni, ke kterému se má dotyčný dostavit do sběrného střediska v Trnovanech, jehož velitelem byl Václav Šota. Ve středisku se Němci zdržovali přibližně pět dní, během kterých prošly odbavením osobního majetku, kompletní zdravotní prohlídkou a administrativní schůzkou na které jim vytavili přepravní lístek a během které jim předali hotovost v RM. Peněžní částka se lišila podle toho, do kterého okupačního pásma dotyčného zařadili. Ti, kteří putovali do amerického pásma, získali 1000 RM. Osobám přiřazeným do sovětského pásma vyplatily pouze 500 RM.¹¹⁵ Poté co se Němec dostavil do střediska, musel po příchodu odevzdat potvrzení o odevzdání klíčů od bytu, dále o zaplacení nájemného, elektrického proudu a plynu a potvrzení o tom, že nemá žádných peněžních pohledávek vůči státu.¹¹⁶ Do střediska odcházeli Němci vybaveni jen nejnütnejším osobním majetkem o váze maximálně do 50 kg, který mohly v transportu vyvézt do Německa. Mezi nejnütnejší se řadily šatstvo, boty, ložní prádlo, nádobí a trvanlivé potraviny. Mimo osobního majetku museli do střediska přinést i majetek, který jim byl zabaven ve prospěch státu. Tento inventář se vztahoval na cenné šperky a drahé kovy, elektroniku, kožešiny, dále na peněžní hotovost či vkladní knížky a v neposlední řadě také na akcie a cenné papíry.¹¹⁷

Organizace vysídlení se neobešla bez rozličných závad a problémů. ONV v Teplicích-Šanově byl v roce 1946 opakovaně napomínán ze strany Oblastní osídlovací úřadovny v Litoměřicích z důvodu liknavého postupu při kontrolách osobního majetku Němců. Problematickým se jevil i postup ONV vůči organizaci transportů, která se nezdála dostatečně svědomitá. Problémem bylo zejména to, že před zařazením do transportu některé z německých rodin rozdělili

¹¹⁵ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 271.

¹¹⁶ SOKA Teplice, Fond MNV Teplice, karton 61, inv. č. 297/61.

¹¹⁷ Tamtéž.

a do transportu zařadili odděleně. Na tento postup si stěžovaly orgány americké okupační zprávy, kterým se nelíbilo, že se při přesunu ztrácejí německé děti či že jsou Němci nedostatečně vybaveni. V takovém případě mohlo dojít ke krajnímu řešení, a to nepřijetí části nebo celého transportu okupačními orgány.¹¹⁸ Na konci roku 1946, kdy byla v zásadě ukončena hlavní etapa hromadného transferu, činil v českých zemích počet osob, jež úřady nadále považovaly za Němce, méně než 10 % předválečného stavu.¹¹⁹ Problém rozdělených rodin či ztracených dětí, řešil až dodatečný odsun o několik měsíců později.

¹¹⁸ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 271.

¹¹⁹ ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš, *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), 1. část: Předpoklady a vývoj do konce května*. In: Soudobé dějiny 12, 2005, 3–4, s. 52.

7 Specifické skupiny německého obyvatelstva

7.1 Antifašisté

Zvláštní skupinu německého obyvatelstva představovali antifašisté. Přestože tito lidé měli mít zaručenou právní ochranu a možnost získat československé státní občanství, nebyli jako příslušníci německého národa v častých případech ušetřeni kolektivní nenávisti ze strany české společnosti. Antifašisté tak museli znovu prožívat nejrůznější projevy diskriminace a represe, které v mnoha případech ústily v excesy. Zejména v pohraničí byly časté excesy ze strany českých občanů na denním pořádku. S omezenými možnostmi zapojit se do veřejné činnosti a společenského života v Československu, byla nakonec většina antifašistů nucena svoji zemi opustit a vystěhovat se v takzvaných antifašistických transportech zpět do Německa. V letech 1945–1948 se vystěhovalo do Německa a dalších zemí okolo 135 000 českých Němců.¹²⁰

Již v říjnu 1938 došlo k vážnému oslabení protinacistického odboje v Sudetech, které byly na základě Mnichovské dohody od Československa odtrženy. Nejaktivnější antifašisté buď zatkli, odvedli k armádě nebo postavili pod policejní dohled. Sudetští Němci v průběhu okupace vyvíjeli odbojovou činnost ve spolupráci s Čechy, ale také samostatně. Ne všichni Němci souhlasili s okupací českých zemí, a tak navzdory svému původu aktivně vystupovali na obranu Československa. Na území Protektorátu Čechy a Morava a v odtrženém sudetském pohraničí se v letech 1939–1945 nacházelo množství takovýchto menších i větších ilegálních skupin.¹²¹

V Československu byli po skončení okupace za antifašisty považováni členové KSČ a německé menšinové strany *Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei* (DSAP). Dne 24. srpna 1945 bylo oběžníkem MV upřesněno, kdo může získat legitimaci antifašisty. Získat ji mohli pouze ti, kteří svou politickou činnost mohli doložit již před vypuknutím války, např. aktivním vystoupením proti Konradu Henleinovi. Dále ti, kteří po vzniku Protektorátu Čechy a Morava

¹²⁰ ARBURG, Adrian von, *Zwischen Vertreibung und Integration: Tschechische Deutschenpolitik 1947–1953*, Praha 2004, s. 104–122 a 390–412.

¹²¹ STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991, s. 140–142.

zahájili aktivní odpor proti okupačnímu režimu, v důsledku čehož byli stíháni či nuceni nedobrovolně emigrovat.¹²² K aktivnímu odporu se řadil mimo jiné i pobyt ve vězení či koncentračním táboru, a tak nárok na získání legitimace měli rovněž němečtí občané, které za války věznili z politických nebo rasových důvodů.¹²³ Žádost o vynětí z transferu formou milosti často doplňovaly i pasivní doklady odporu, které nejčastěji zahrnovaly pomoc vězňům, zajatcům či pracovním nuceně nasazeným. V první etapě odsunu Němců z Československa nebylo výjimečným jevem, že se mu museli podrobit i prokazatelní antifašisté, což pochopitelně záviselo na konkrétních místních poměrech.

Po válce se tak Němci snažili dokázat, že splňují podmínky §2 odst. 1 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. ze dne 2. srpna 1945 o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské¹²⁴, protože antifašisté požívali oproti osobám německé národnosti, které pozbyly československého státního občanství, značných výhod. Tento dekret také stanovil, že provdané ženy a nezletilé děti budou posuzovány samostatně.

7. 1. 1 Antifašistická činnost v Teplicích-Šanově během druhé světové války

Aktivní vystoupení proti režimu nebylo snadné zvláště v sudetském pohraničí, ale i přesto zde existovalo množství německých ilegálních skupin, které prosazovaly aktivní odpor vůči nacistickému režimu. V oblasti severozápadních Čech byla tato ilegální síť nejrozšířenější a čítala 64 buněk. V samotných severních Čechách¹²⁵ počet dosáhl čísla 32.¹²⁶

K aktivně vystupujícím organizacím působícím v okrese Teplice-Šanov patřilo několik česko-německých odbojových organizací, které svou rozsáhlou

¹²² ARBURG, Adrian von, *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. In: Soudobé dějiny 12, 2005, 3–4, s. 490.

¹²³ STANĚK, *Odsun Němců*, s. 142.

¹²⁴ Osobám spadajícím pod ustanovení §1, které prokázaly, že zůstaly věrné Československé republice, nikdy se neprovinily proti národům českému a slovenskému a buď se činně zúčastnily boje za její osvobození, nebo trpěly pod nacistickým nebo fašistickým terorem, zachovává se československé státní občanství.

¹²⁵ Do regionu severních Čech spadá 19 procent území původních Sudet, tedy oblasti okupované Němci v letech 1939–1945. Díky kapacitě průmyslové výroby, hustota místního obyvatelstva tvořila v celorepublikovém měřítku větší podíl.

¹²⁶ STANĚK, *Odsun Němců*, s. 141–142.

činností pokryly celý okres. Mezi nejvýznamnější ilegální složku se řadila mládežnická odbojová organizace *Lindenbrüder*, založena členy Komunistického svazu mládeže. Významnou postavou se stala Herta Lindnerová, která byla jedním ze zakladatelů organizace. Členové pak pocházeli z Teplic-Šanova, Ústí nad Labem, Duchcova, Oseka, Úštěku, Želének, Bohosudova nebo Krupky u Teplic. Na veřejnosti organizace vystupovala jako horolezecký spolek, ale ve skutečnosti svou činnost zaměřovali především na ilegální propagandu ve formě rozšiřování tiskovin, sběru informací a získávání finanční podpory. *Lindenbrüder* se stala ústřední odbojovou organizací, na nichž byla později napojena činnost dalších ilegálních skupin na české i německé straně Saského Švýcarska. Mezi menší ilegální antifašistické organizace v okrese patřily skupina *Klenner*, hnutí *Sparverein* či skupina *Dick*. Některé z těchto organizací byly přímo napojeny na *Lindenbrüder* a aktivně se podílely na rozšiřování nelegálních tiskovin či provádění sabotážních akcí.¹²⁷ Jakákoliv forma odporu však byla ze strany okupačních orgánů tvrdě trestána. Represím tak neušli ani němečtí antifašisté.

7. 1. 2 Poválečná situace německých antifašistů v Teplicích-Šanově

Severní Čechy se jako oblast s vysokým procentuálním zastoupením sudetských Němců řadily k místům, kde po zahájení divokého odsunu začaly vznikat antifašistické výbory, které se soustředily především na obhájení zájmů svých členů. 13. července 1945 byl vydán výnos MV č. B-300/1-13/7-45.Ref.B o zjednání předpokladů pro zřízení systematického odsunu německého obyvatelstva a osídlení pohraničních okresů. Tímto výnosem byly veškeré OSK, ONV a místní národní výbory (dále jen MNV) žádány o výpočet obyvatelstva české a německé národnosti dle jednotlivých období. Na dotazník o národnostním stavu v okrese odpověděla zpětně OSK v Teplicích-Šanově hlášením, ve kterém byl uveden mimo jiné i počet úředně uznaných antifašistů ke dni 15. srpna 1945. Z celkového počtu 44 739 obyvatel německé národnosti v teplickém okrese, se k tomuto datu registrovalo 580 antifašistů německé

¹²⁷ RADVANOVSKÝ, KURAL, „*Sudety*“, s. 194–195.

národnosti, kteří byli úředně uznáni ONV či OSK.¹²⁸ Hlášení OSK v Teplicích-Šanově ze srpna 1945 však nebylo pro MV dostatečné, a tak 15. září 1945 zaslalo novou žádost o předložení úhrnného číselného výkazu českého a německého obyvatelstva (mužů, žen a dětí do 14 let) z celého tamního obvodu. Výkazy ministerstvo požadovalo zaslat zpět do 30. září 1945, avšak OSK v Teplicích-Šanově tento výnos přijalo až 19. září, a tak se kvůli nedostatku času výsledné soupisy nezaslaly v termínu. MV zareagovalo dne 1. října 1945 zasláním oběžníku OSK v Teplicích-Šanově se slovy: „*požadovaný číselný seznam Němců (Maďarů) sem z tamního správního obvodu dosud nedošel, ač lhůta k jeho předložení již dávno uplynula. Žádá se proto, aby nyní požadovaný seznam sem byl zcela určitě do 3 dnů předložen.*“¹²⁹

Pro německé antifašisty, kteří se rozhodli na základě ústavního dekretu prezidenta republiky č. 33/1945 Sb. z 2. 8. 1945 žádat o zachování československého státního občanství, bylo rozhodující získání osvědčení typu B a legitimaci antifašisty. V období divokého odsunu, tedy od poloviny května do září 1945, řídily prověřování antifašistů orgány MNV a OSK, poté ONV v Teplicích-Šanově. V prováděcích předpisech k Benešovým dekretům stanovil oběžník MV ze dne 24. srpna 1945 č. A-4600-16/8-45.Ref.A, že ONV nemůže vydat osvědčení typu B žadateli, který byl členem SS, SA, SdP, NSDAP, NSKK či jiných nacistických složek a organizací. Výjimka byla tvořena pouze členy, kteří do organizace vstoupili se souhlasem odbojových složek, a to z důvodů podvratné činnosti ve prospěch československého státu. Většina žadatelů o osvědčení typu B byla předválečnými členy KSČ a DSAP. K osobám které nebyly členy těchto stran, se zpravidla přistupovalo v posudcích přísněji. Postoje úřadů i českého obyvatelstva k německým žadatelům o osvědčení typu B byly často ovlivňovány politickými, lokálními i osobními zájmy.¹³⁰

K získání legitimace antifašisty bylo nutné získat potřebná potvrzení od Antifašistické komise, která sídlila na tehdejší Stalínově náměstí¹³¹ a spadala

¹²⁸ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 73, inv. č. 455/2.

¹²⁹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 92, inv. č. 512.

¹³⁰ STANĚK, *Odsun Němců*, s. 147–148.

¹³¹ Dnešní náměstí míru v Teplicích.

pod OSK v Teplicích-Šanově.¹³² Dne 25. srpna 1945 byly vydány pokyny pro vydání legitimací dle jednotného vzoru. Průkaz antifašisty v otevřeném formátu 17 x 12 cm, obsahoval na přední straně podpis Ing. Podzimka, který v tomto období zastával funkci referenta vnitřní bezpečnosti OSK v Teplicích-Šanově. Uvnitř legitimace byla vlepena černobílá fotografie majitele spolu s jeho vlastnoručním podpisem. Antifašistická komise v Teplicích-Šanově vydala množství legitimací, stejně jako jich množství zamítla. Opakovaně byla projednávána např. žádost majitele vinárny a výrobce likéru v Teplicích-Šanově pana Josefa Müllera, proti kterému „svědkové pod přísahou vypovídaly, že Müller Josef byl členem NSDAP a nosil odznak strany“.¹³³ Nejen této žádosti ale i mnohým dalším nebylo v průběhu let 1945–1946 vyhověno. OSK v Teplicích-Šanově se také potýkala s množstvím případů, kdy bylo žádáno, aby majiteli byla jeho ochranná legitimace odebrána. Takovým případem byl i Arnošt Thomas ze Mstišova, který vlastnil antifašistickou legitimaci, ač působil v německé SA. Z tohoto důvodu mu byla jeho legitimace na místní stanici SNB odebrána a zaslána zpět tamnímu úřadu. Při vyšetřování státní a politické spolehlivosti se problémům s českými úřady nevyhnuly ani ženy. Příkladem byla Marie Feiglová roz. Grimmová, bytem v Teplicích-Šanově, u které „bylo zjištěno, že byla již v době první republiky organisována ve straně SdP a v době okupace u NSFrauenschaft, NSV a RLB. Manžel Feiglové byl SS“.¹³⁴ Některá vyšetřování státní a politické spolehlivosti trvala týdny i měsíce, a tak nebylo výjimkou, že osobě byla antifašistická legitimace nejprve vystavena a po dokončení šetření trvale odebrána.

Na podzim roku 1945 se počet německých antifašistů v okrese Teplice-Šanov zvýšil. Jak již bylo zmíněno, tak 15. srpna 1945 činil počet celkem 580 úředně uznaných antifašistů. V září již bylo ONV evidováno 670 antifašistů.¹³⁵ S klesajícím počtem německého obyvatelstva v Československu, klesal rovněž počet Němců zdržujících se v okrese Teplice-Šanov. Přesto nejsou evidenční

¹³² Od roku 1946 se OSK v Teplicích-Šanově změnila na ONV v Teplicích-Šanově.

¹³³ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870-873.

¹³⁴ Tamtéž.

¹³⁵ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 241.

soupisy z let 1945–1946 zcela přesné. V prosinci 1946 došlo k podání stížnosti ze strany MV předsedovi ONV Teplíc-Šanova. Výbor v čele s předsedou byl obviněn z laxní evidence při provádění směrnic vydaných MV v otázkách týkajících se odsunu německého obyvatelstva.¹³⁶

Po válce se Němci snažili dokázat, že splňují podmínky ústavního dekretu č. 33/1945 Sb., protože antifašisté požívali oproti osobám německé národnosti, které přišly o státní občanství, značných výhod. Pokud byla antifašistická činnost prokázána, mohli být vyňati z konfiskace zemědělského majetku na základě dekretu č. 12/1945 Sb.¹³⁷ z 21. června 1945 či mohli žádat o úlevy týkajících se opatření proti německému obyvatelstvu. Tyto úlevy se týkaly především přidělového systému, pracovního nasazení, zajištění majetku a vyjmutí z místních odsunů.¹³⁸ Manželky a děti pak byly posuzovány samostatně dle § 4 dekretu č. 33/1945 Sb. Samozřejmostí pro zachování československého státního občanství však bylo prokázání loajality a věrnosti Československu v době nacistické okupace.

Myšlenky dobrovolného odchodu antifašistů z Československé republiky se projeví během léta 1945. Na podzim téhož roku zaslali němečtí antifašisté memorandum, ve kterém žádali o povolení a možnost dobrovolného vystěhování do Německa. Součástí memoranda byl mj. požadavek o zachování jejich majetku. Při podání žádosti o dobrovolné vystěhování musel být sepsán seznam všech hmotných statků, jelikož antifašisté mohli vyvézt svůj majetek pouze s výjimkou cenných nebo významných předmětů.¹³⁹ Ve Státním okresním archivu Teplice se těchto jmenných seznamů nezachovalo mnoho, ale i přesto je možné z dochovaných zdrojů určit sociální postavení Němců. Ve většině případů se hodnota movitého majetku pohybovala v rozmezí od 10 500 Kčs do 102 000 Kčs.¹⁴⁰

¹³⁶ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karta 224, inv. č. 271.

¹³⁷ Dekret č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdělení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa ze dne 21. června 1945.

¹³⁸ STANĚK, *Odsun Němců*, s. 143.

¹³⁹ CIBULKA, Jan, *Situace německých obyvatel Oderska v letech 1945–1948*. In: AUPO Politologica 3, Olomouc 2004, s. 224–225.

¹⁴⁰ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karta 225, inv. č. 275.

7. 1. 3 Transporty antifašistů z Teplic-Šanova

Na základě výnosu MV ze dne 23. listopadu 1945 mělo dojít k vysídlení německých antifašistů do sovětské okupační zóny v Německu. „*Zájem německých antifašistů o vystěhování do Německa v závěru r. 1945 kolísal a byl nerovnoměrný podle konkrétních podmínek v jednotlivých oblastech.*“¹⁴¹ Na základě výnosu měly být transporty zajišťovány správními orgány a antifašistickými výbory (dále jen ANTIFA). Součástí transportů byla rovněž možnost odvést si sebou svůj movitý a nemovitý majetek, což však bylo ministerstvem financí a finančními orgány značně omezeno na „*peněžní hotovost ve výši 500 marek na osobu, dále šatstvo, prádlo, část domácího zařízení, potraviny a nářadí, tj. prostředky nezbytně nutné k obživě rodiny a k výkonu profese*“.¹⁴² Obecnou problematikou transportů antifašistů se stala špatná organizace ze strany ONV, které díky svým omezeným kompetencím řešily jednotlivé transporty decentralizovaně.

Transporty z Teplic-Šanova měla na starosti ANTIFA v Teplicích-Šanově. První transport německých antifašistů a jejich rodinných příslušníků byl připravený na začátek ledna 1946. Organizací byl pověřený Friedrich Eichner. Celkem čítal soupis 223 osob, což činilo 73 rodin. První vlaky mířily do sovětské okupační zóny v Německu, kam dorazily po zdlouhavých problémech až na konci měsíce.¹⁴³ Ani další doložený transport z dubna 1946 neprobíhal zcela podle plánu. Organizaci měl na starosti Josef Karel Liehm, který byl ze strany antifašistů obviněn ze špatného chování, a tak byl na postu vedoucího transportu nahrazen Vilémem Hantschelem.¹⁴⁴

Začátkem roku 1947 československé úřady evidovaly z celkového počtu obyvatel na 240 712 Němců. Z tohoto počtu Němců žijících na území Československé republiky, byl vyčleněn počet vyňatých z transferu. Výsledné číslo 114 931 započítalo osoby ze smíšených manželství, německé specialisty a

¹⁴¹ STANĚK, *Odsun Němců*, s. 155.

¹⁴² Tamtéž, s. 154.

¹⁴³ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 225, inv. č. 275.

¹⁴⁴ Tamtéž.

německé antifašisty. K datu 27. ledna 1947 se v okrese Teplice nacházelo 7011 Němců, kteří byli držiteli potravinových přidělů.¹⁴⁵

7. 2 Němečtí odborníci a specialisté

Velký důraz se v poválečném vývoji Československé republiky kladl na rozvoj hospodářství a posílení tohoto odvětví. Z tohoto důvodu vláda uplatňovala odlišný přístup k německým obyvatelům, kteří byli pro udržení národního hospodářství a zemědělství nezbytní.¹⁴⁶ MV 8. června 1945 vydalo směrnice, dle kterých měli být vyňati z opatření proti Němcům ti, kteří jsou důležití pro udržení výroby v závodech a podnicích. Směrnice se tedy týkala německých zaměstnanců považovaných za kvalifikovanou pracovní sílu. Zejména průmyslové odvětví nemělo být dotčeno odlivem množství kvalifikovaných pracovníků. „*V českých zemích se k 31. srpnu 1945 registrovalo v průmyslu celkem 956 973 zaměstnanců, z nichž připadlo údajně 212 372 na příslušníky neslovanských národností, tj. především na Němce.*“¹⁴⁷ Vláda byla toho názoru, že by transfery Němců z Československa neměly narušit průmyslovou a zemědělskou výrobu státu. Snaha o zabezpečení stálého chodu hospodářství a zemědělství se tak projevila ve specifickém přístupu ke skupině německého obyvatelstva, považované za nepostradatelnou ve svém oboru. Rozdílné přístupy k vyčlenění kvalifikovaných zaměstnanců měly za následek množství jednání týkajících se jejich právního a sociálního postavení.

Pojem stálý chod hospodářství definovala směrnice z 12. června 1945, která rozšířila a upřesnila nařízení ZNV v Praze o nuceném vystěhování Němců, dále formulovala nutný a stálý chod hospodářství a rozhodla o ponechání německých pracovních sil v republice z hospodářských důvodů. Za nezbytné práce k zajištění chodu v zemědělství se měly pokládat ty úkony, jichž bylo třeba k nejnnutnější obsluze soustředěného zemědělského zviřectva a drůbeže.¹⁴⁸ Směrnice nařizovaly udržet ve stálém chodu životně důležité podniky, které

¹⁴⁵ SLÁDEK, Milan, *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu*, Praha 2002, s. 149–150.

¹⁴⁶ CIBULKA, s. 226.

¹⁴⁷ STANĚK, *Odsun Němců*, s. 155.

¹⁴⁸ ARBURG, STANĚK, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí, II. 1*, s. 476.

sloužily k všeobecnému prospěchu veřejnosti. Řadily se sem vodárny, elektrárny, hutě a doly. Další podniky byly rozřazeny do čtyř kategorií, z nich ke kategorii D patřil i okres Teplice-Šanov. Kategorie D byla později přiřčena ke kategorii C, což znamenalo, že podniky byly učeny k likvidaci nebo přesunu do hospodářsky slabších krajů a okresů.¹⁴⁹

Hospodářským opatřením státu se tedy stalo začleňování Němců do práce, což se ale setkávalo s nesouhlasem ze strany veřejnosti. Česká veřejnost žádala všeobecný odsun Němců, což zahrnovalo i kvalifikované pracovníky. Hlavní slovo v rozhodovacím procesu měly pracovní úřady a správní orgány. Pokud požadavek o přidělení pracovní pozice přesahoval kompetenci těchto orgánů, dohlížely na další postup regionální hospodářské orgány, ZNV či příslušná ministerstva. Problémem nasazení Němců na práci byl viděn především v jejich přesunu z místa bydliště na místo nového pracovního nasazení. Často docházelo k rozdělení celých rodin a stěhování do nového okresu. Ještě na konci roku 1945 nebylo stále jasné, jak se má v případě nasazení na práci postupovat u Němců dle dekretu č. 71/1945 Sb. z 19. září 1945 o pracovní povinnosti osob, které ztratily československé státní občanství. Němcům, kteří byli na základě ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. zbaveni československého státního občanství, byla určena pracovní povinnost bez nároku na mzdu. Vše nakonec vyřešilo vydání vyhlášky MV č. 500/1945 Ú. 1. ze dne 2. prosince 1945 o směrnících k provedení dekretu presidenta republiky o pracovní povinnosti osob, které pozbyly československé státní občanství. „*Pokyny k zabránění odlivu odborníků a specialistů za hranice obsahovaly oběžníky ministerstva vnitřní z 18. října (dobrovolné vysídlování) a 31. prosince 1945 (směrnice k provádění soustavného odsunu), v případě antifašistů pak směrnice z 26. listopadu 1945.*“¹⁵⁰ K prošetření a přezkoumání seznamů nepostradatelných pracovních sil došlo až na konci roku 1945 za účasti oblastních osidlovacích úřadoven, zaměstnavatelů a správních orgánů.

Směrnice, které se týkaly postavení všech německých specialistů a odborníků byly vydány až v roce 1946 v souvislosti se zahájením druhé fáze

¹⁴⁹ RADVANOVSKÝ, *Konec česko-německého soužití*, s. 148.

¹⁵⁰ STANĚK, *Odsun Němců*, s. 160.

odsunu Němců z Československa. V souvislosti s touto etapou organizovaného odsunu došlo k vydání směrnice MV č. B-300/5365 ze dne 3. července 1946, která se týkala odsunu Němců a odstranění všech závad brzdících jeho provádění a dokončení. V důsledku této směrnice byl vydán zákaz přemísťování pracovních sil z pohraničí do vnitrozemí a bylo nařízeno slučování rodin za účelem odsunu. Nejdůležitějším bodem, na němž se vláda v červnu 1946 usnesla a který byl formulován v oběžníku MV z 3. července 1946, se stala odklad odsunu a zpomalení celkového tempa. Vláda ministerstvu vnitra uložila, aby „*nebral zřetel na jakékoliv intervence a žádosti, domáhající se zvýšení počtu německých pracovních sil, které mají být ponechány na území republiky, nebo zpomalení nebo odkladu odsunu jakéhokoliv zákroku, který by znamenal zdržení hladkého a nejrychlejšího odsunu*“.¹⁵¹ Po vydání tohoto nařízení musely veškeré ONV a OSK akceptovat zařazení velmi těžko postradatelných pracovních sil do odsunu, což především v okresech zemědělského charakteru působilo znační problémy. Teplice-Šanov se řadily k okresům průmyslového charakteru, a tak i zde po vydání směrnice MV č. B-300/5365 nastal problém s odlivem kvalifikovaných pracovníků, což v nemalé míře ovlivnilo především důlní průmysl. Slovy vládního zmocněnce pro provádění odsunu Němců Dr. Kučery, byly „*velmi závažné důvody hospodářského rázu – požadavku pro stát a národ nejdůležitějšímu, kterým je a zůstává důsledný transfer Němců*“.¹⁵²

7. 2. 1 Kvalifikovaní pracovníci v okrese Teplice-Šanov

V okrese Teplice-Šanov pracovalo v průmyslu ke dni 31. srpnu 1945 celkem 14 806 zaměstnanců. Do ledna 1946 se jejich počet zvedl na 15 593.¹⁵³ V průběhu roku 1946 se však situace změnila. Se zahájením organizovaného odsunu začaly do Německa odcházet potřebné a kvalifikované pracovní síly. Do konce roku tak klesl počet zaměstnanců v průmyslu na 11 520.¹⁵⁴

¹⁵¹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870-873.

¹⁵² SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 873.

¹⁵³ RADVANOVSKÝ, *Konec česko-německého soužití*, s. 101.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 171.

V okrese Teplice-Šanov bylo žádoucí ponechat hlavně horníky pracující v dolech v Cínvaldu (dne Cínovec), Cukmantlu (dnes Pozorka), Řetenicích, Proboštově, Malém Újezdě (dnes Újezdeček), Košťatech a Srbicích u Teplic. Celkem 15 dolů žádalo o ponechání 787 horníků a 1377 rodinných příslušníků.¹⁵⁵ Severočeské hnědouhelné doly, národní podnik s ředitelstvím v Mostě si stěžoval, že některé z MNV ignorovaly oběžník MV ze dne 3. března 1946 č. B-300/1450-46-ref. B, a nebraly tak na vědomí legitimace vydané německým horníkům, které nadále a pouze na základě libosti odsouvaly. Stížnost byla podána v obcích Oldřichov, Jeníkov, Střelná, Hroby a Mstišov v politickém okrese duchcovském a v obci Řetenice v politickém okrese Teplice-Šanov. ONV v Teplicích-Šanově byl žádán, aby jednotlivé MNV ve svých obvodech nezařazovaly do odsunu německé horníky, pro které byly vydávány MV legitimace a dále také Němce pracující v dolech. Tyto osoby měly zařadit až do posledních odsuvných transportů.¹⁵⁶ Němečtí specialisté dále zůstávali ve sklářských a keramických závodech a také v místních strojírenských dílnách či automobilových závodech. Například teplická firma Dipl. Ing. Stange, spol. s. r. o., která spadala pod národní správu autozávodů a autoopraven, čítala ve svém závodě 8 zaměstnanců německé národnosti ku 27 zaměstnancům české národnosti.¹⁵⁷

Ve výjimečných případech se objevovaly i žádosti, které byly podpořené některým z jiných ministerstev. V Teplicích-Šanově se jednalo o žádost Kojeneckého ústavu, podpořenou ze strany ministerstva zdravotnictví, jež se vyslovalo pro ponechání dvou kvalifikovaných německých ošetřovatelek z důvodů zajištění plynulého provozu ústavu. Ministerstvo zdravotnictví tak MV doporučilo, aby žádosti Kojeneckého ústavu v Teplicích-Šanově bylo vyhověno. V tomto případě se však jednalo pouze o odklad odsunu, a tak byly později obě německé ošetřovatelky nahrazeny kvalifikovanou českou silou.

Závody a podniky, které chtěly zajistit svým německým pracovníkům vynětí z opatření proti Němcům, musely své žádosti směřovat na ONV

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 139.

¹⁵⁶ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870–873.

¹⁵⁷ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 92, inv. č. 516.

v Teplicích-Šanově. Žádosti se většinou týkaly zlepšení kvalifikace nebo upravení postavení ve společnosti. Z dochovaných materiálů lze vyčíst žádosti typu povolení používání veřejných dopravních prostředků či povolení návštěv kulturních akcí za účelem vzdělání se v oboru. Firma Technofilm v Teplicích-Šanově například žádala pro své německé pracovníky povolení navštěvovat biograf, což mělo zajistit sledování pokroku filmové produkce. Technofilm také žádal povolení pro používání veřejných dopravních prostředků, což jim referent pro vnitřní bezpečnost také dovolil.¹⁵⁸

Celkově se v okrese Teplice-Šanov ke dni 1. října 1946, nacházelo 2700 německých specialistů. Z toho 1900 horníků a přibližně 800 jiných odborných specialistů. Spolu s jejich rodinnými příslušníky dosahoval počet přibližně 8000 osob.¹⁵⁹ K celkovému počtu pak bylo nutné přičíst rovněž Němce, kteří žili ve smíšeném manželství s Češkami. Počet smíšených manželství v okrese Teplice-Šanov v říjnu 1946 činil přibližně 1000 Němců. Na základě dotazu vzneseného u osidlovacího referátu ONV ze dne 30. září a 1. října 1946 se v okrese nacházelo přibližně 10 000 Němců, kteří měli být vyňati z transferu. Toto souhrnné číslo bylo však příliš vysoké. Pobočka SNB v Teplicích-Šanově podala ve věci odsunu Němců hlášení ministerstvu vnitra, které však 3. prosince 1946 reagovalo tím, že na základě vzešlého dotazu o provádění pokynů a směrnic MV ve věci odsunu Němců, nejsou stanoviska jednotlivých referátů ONV jednotná. Ministerstvo vnitra nařídilo zjednat nápravu a odstranit rozpory mezi jednotlivými referáty ONV. Výsledkem této stížnosti bylo odmítnutí vznesených obvinění na osidlovací referát ONV v plném znění.¹⁶⁰ Na základě oběžníku MV č. B-300/22444/46-ref. B ze dne 11. prosince 1946 docházelo v nadcházejícím období k rušení platnosti ochranných legitimací německých specialistů. Stalo se tak po dohodě MV s ministerstvem průmyslu v otázce zrušení platnosti legitimací u německých pracovníků. Opatření se dotklo specialistů v obci Bžany, Žalany, Želénky či Trnovany. Na základě výnosu ministerstva vnitra ze dne 21. května 1947 č. B-300/11949/47-ref.B byli tito němečtí specialisté, kteří pozbyli svých

¹⁵⁸ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 273.

¹⁵⁹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870–873.

¹⁶⁰ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 872.

ochranných legitimací zařazení na zemědělské práce a přesunutí do vnitrozemí.¹⁶¹

7.3 Němečtí duchovní v Teplicích-Šanově

Další specifickou skupinou německého obyvatelstva se stali duchovní, jejichž situace nebyla až do konce roku 1945 zcela vyjasněna. Problémem se ukázala absence jakékoliv právní a závazné normy, která by blíže specifikovala postavení této skupiny. Duchovní byli těsně po válce bráni jako osoby, které pozbyly československého státního občanství. Německé duchovenstvo tak bylo ze strany úřadů vystaveno nuceným pracím stejně jako konfiskaci osobního majetku.¹⁶²

Součástí litoměřické diecéze byl i okres Teplice-Šanov. Z celkového počtu 346 duchovních správ v pohraničí bylo pouze 104 českých. Poměr mezi českou a německou duchovní správou si nebyl roven. V litoměřické diecézi byla tato převaha německých duchovních nad českými nejvyšší v republice. Apoštolským administrátorem litoměřické diecéze byl ustanoven arcibiskup Josef Beran, který jmenoval Mons. Josefa Kušku 16. června 1945 opět generálním vikářem. Ten tuto funkci vykonával až do dubna 1947. Mons. Kuška musel řešit po odsunu německých kněží při řízení celé litoměřické diecéze velmi složitou situaci, a tak se dovolával rychlého řešení této problematiky. Žádal především zařazení německých kněží mezi osoby, které jsou pro fungování republiky nepostradatelné stejně jako němečtí odborníci a specialisté.¹⁶³

Dne 13. srpna 1945 vydal ZNV v Praze oběžník, kterým vybízel všechny ONV k prověření spolehlivosti a politické bezúhonnosti německých duchovních. Josef Kuška pak na konci srpna 1945 žádal opětovně MV o přezkoumání státní spolehlivosti svých kněží, a to z důvodů opakovaného a nuceného vysídlování německých členů litoměřické diecéze zpět do Německa. V několika případech se sám zavázal za jejich státní spolehlivost a v jiných případech žádal o povolení jejich návratu zpět do Československa.

¹⁶¹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870-873.

¹⁶² ARBURG, STANĚK, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí, II. 1*, s. 165.

¹⁶³ Tamtéž, s. 683.

Ke dni 25. září 1945 se v okrese Teplice-Šanov nacházelo pouze sedm německých duchovních. V Teplicích-Šanově to byl katecheta Ferdinand Židek a v přílehlých obcích faráři Josef Bunda, Jan Litte a Ferdinand Frigge, dále děkan Jan Teis a administrátor Leo Cohen.¹⁶⁴ V okrese nebylo výjimkou ponechat některé německé duchovní jako kvalifikované pracovníky. Toto vynětí se týkalo především ženských řádů a jejich členek, které se věnovaly práci v dětských domovech či zdravotnických zařízeních.

Okres Teplice-Šanov se po skončení války potýkal s nedostatkem německých duchovních. Situace se od léta do podzimu roku 1945 zhoršila, a tak se množství farností uzavřelo. Nejen fary ale také kostely v teplickém okrese začaly pustnout a chátrat. V některých obcích se bohoslužby sloužily pouze určitý den v týdnu, a to kolikrát jen díky ochotě faráře či administrátora z obce sousední. Tento případ se týkal například obce Košťany, do kterých dvakrát týdně dojížděl administrátor ze sousedního Jeníkova.¹⁶⁵ Farář Ferdinand Židek, který působil v Teplicích-Šanově, spadal do specifické skupiny německých duchovních, kteří žádali o odsun do Německa dobrovolně. Z důvodů malého počtu duchovních v okrese však byla jeho žádost opakovaně zamítnuta, a tak na prosbu generálního vikáře Josefa Kušky v Čechách setrval. Případů, kdy němečtí duchovní žádali o odsun jako němečtí státní příslušníci, bylo v litoměřické diecézi zaznamenáno hned několik. Vzhledem k jejich nízkému počtu však byly jejich žádosti zamítnuté a všichni tak v okrese setrvali jako nepostradatelní při výkonu svého povolání.¹⁶⁶ Jediným obvodem v okrese Teplice-Šanov, kde se nenacházeli žádní němečtí duchovní, byla Rtyně nad Bílinou. Ve většině obvodů pak působili kněží německé národnosti, kteří pro Československo neoptovali a ani si nepodali žádost o zachování československého státního občanství.

Na základě nařízení MV č. B-300/4517-46-ref.B ze dne 17. června 1946, byl ve věci odsunu německých kněží stanoven výčet vybavení a majetku, jež si sebou mohou v odsunu odnést. Vláda se usnesla, že odsunovaní kněží smí mít místo všeobecně povolených zavazadel do váhy 50 kg „*osobní zavazadla až do*

¹⁶⁴ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 270.

¹⁶⁵ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 271.

¹⁶⁶ Tamtéž.

výše 100 kg, příp. i více a že mohou vyvézti také osobní předměty, které potřebují k výkonu povolání, t. j. kněžský oděv, mešní roucho, prádlo, breviář, misál, odbornou teologickou literaturu, pokud jsou ovšem tyto předměty jejich vlastním majetkem a nejde o věci z cenných kovů“.¹⁶⁷ Dále se předsednictvo vlády usneslo na tom, aby fary, z nichž budou němečtí kněží odsunuti, byly zabezpečeny tak, aby jejich inventární zařízení zůstalo pro potřebu českého duchovenstva. V případě, že po odchodu německého duchovenstva nebyl příslušný církevní objekt předán do trvalé a přímé správy českých duchovních, pak se o zachování veškerého movitého i nemovitého majetku postaraly bezpečnostní úřady. Stejný postup úřady zajistily u německé duchovní církve evangelické i starokatolické.

¹⁶⁷ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870–873.

8 Vynětí z transferu formou milosti

Dne 6. března 1947 vydalo MV nařízení č. B-300/4629-47 o odsunu Němců, zjišťování českého původu a posuzování některých případů z odsunu cestou milosti. K vydání toho nařízení přispěly časté dotazy, které na ministerstvo vnitra přicházely v době příprav poslední etapy odsunu. Četné dotazy se týkaly především sporných případů a okolností toho, v jakých případech může být navrženo vynětí z odsunu formou milosti.¹⁶⁸ Vydáním tohoto nařízení byly upřesněny okolnosti zjišťování českého původu a národnosti, dále vynětí z odsunu družek německé národnosti a vynětí z odsunu jiných osob německé národnosti. V odstavci číslo tři oběžníku č. B-300/4629-47 bylo poukázáno na oběžník MV ze dne 10. září 1946 č. B-300/10683, podle kterého je vynětí z odsunu formou milosti omezeno jen na osoby německé národnosti, jejichž nejbližší příbuzní byli občany Československa národnosti české nebo slovenské. Žádosti jiného typu o vynětí z odsunu formou milosti bylo možné na základě tohoto oběžníku předkládat jen ve zcela výjimečných a zvláštních případech.¹⁶⁹ Nepřípustným zdůvodněním byla žádost o vynětí z odsunu z důvodu pracovních. Výjimka vznikla pouze v případě, kdy se jednalo o osoby chráněné před odsunem ochrannou legitimací specialisty. Posuzovací pravomoci v těchto případech podléhaly ONV, které MV žádalo, aby při prošetřování žádostí dbaly svědomitě na to, aby byly v republice ponechány pouze osoby, které nevyhovují předpokladům uvedeným v oběžníku MV č. B-300/4629-47.¹⁷⁰

Z Teplic-Šanova se nedochovalo příliš mnoho žádostí o vynětí z transferu formou milosti. Jednou z mála dochovaných žádostí, které autorka ve Státním okresním archivu v Teplicích dohledala, byl případ Marie Dewitzové, roz. Schreiber, bytem od roku 1933 v Teplicích-Šanově. Žádost však byla zamítnuta kvůli „*tomu, že tato je Němkou a není nijak nepostradatelnou, ani zvláštní speciální silou. Dále neovládá dostatečně český jazyk, a zdá se, že její žádosti o vynětí z odsunu cestou milosti nelze vyhověti*“.¹⁷¹

¹⁶⁸ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870–873.

¹⁶⁹ Tamtéž.

¹⁷⁰ Tamtéž.

¹⁷¹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 872.

Další zajímavou žádostí o vynětí z odsunu cestou milosti, která se ve Státním okresním archivu Teplice dala dohledat, byla žádost Marie Seidlové, roz. Nitschové, bytem v Teplicích-Šanově ze dne 3. října 1946. Tato žádost byla specifická vzhledem ke svému obsahu. Na příkladu žádosti M. Seidlové je dobře vidět, jak těžké bylo posuzování objektivních znaků pro ponechání osob německé národnosti v Československé republice. Žadatelka byla německé národnosti, stejně jako její manžel, který byl uznaným antifašistou a členem KSČ. Pan Antonín Seidl však při vyplňování žádosti o osvědčení typu B, vyplnil údaje i za svou manželku, čímž se domníval, že i ona automaticky získá legitimaci antifašisty. Poté co ale její manžel zemřel, tak p. Seidlová shledala, že žádosti měly být podány zvlášť. Lhůta pro podání mezitím vypršela a podání nové žádosti se tak stalo bezpředmětným. V době, kdy p. Seidlová žádala o vynětí z odsunu cestou milosti, pracovala žadatelka jako posluhovačka v českých domácnostech, což znamenalo, že byla výdělečně činná a tudíž nebylo třeba ji v případě ponechání v Československu živit ze strany státu. O Marii Seidlovou se navíc zaručili její zeťové Rudolf Malý, Hynek Kohlschütter a Karel Košek, kteří přislíbili, že ji v případě její neschopnosti budou živit. Žádost paní Marie Seidlové však byla MV zamítnuta jako nevyhovující. Na tomto příkladu je viditelné, že ne vždy bylo dostačující splnit předpokládané objektivní znaky pro schválení vynětí z transferu formou milosti. I žádosti, které se na první pohled zdály vyhovující, byly často ze strany státu zamítnuté, a to i bez udání bližšího vysvětlení.¹⁷²

Obecnou problematikou při posuzování žádostí o vynětí cestou milosti, se staly především objektivní znaky, které ve většině případů vedly k zamítnutí žádosti ze strany úřadů. Na příkladech z okresu Teplice-Šanov je vidět, že při posuzování žádostí bylo mnohdy velmi těžké určit, ke které národnosti žadatel patřil. Díky dlouhodobým pokusům o germanizaci českého pohraničí či problémům při sčítání obyvatel v roce 1930, bylo velmi těžké jednotlivé případy posuzovat. Ke dni 14. prosinci 1946 bylo v okrese Teplice-Šanov vedeno stanicí

¹⁷² Tamtéž.

SNB celkem 123 kladně vyřízených žádostí Němců, kteří byli z odsunu vyňati cestou milosti.¹⁷³

8. 1 Smíšená manželství

Specifickou skupinou v rámci odsunu Němců z Československa se staly osoby ze smíšených manželství. Již při jednání ZNV v Brně 22. května 1945 se předběžně počítalo s tím, že osoby ze smíšených manželství budou v rámci odsunu tvořit samostatnou skupinu. Po ukončení rozhovorů byla tato myšlenka podpořena i ze strany předsedy vlády Klementa Gottwalda. O necelý měsíc později byl vydán oběžník ZNV v Praze, který se týkal realizace odsunu, ale nezmiňoval osoby ze smíšených manželství. Původní opatření z června tak doplnily směrnice, které již ochranu osob ze smíšených manželství braly v potaz.¹⁷⁴ Kvůli počátečním nesrovnalostem, které v rámci jejich vystěhovávání ve druhé polovině roku 1945 přetrvávaly, došlo ke sjednocení postupu v rámci této skupiny německého obyvatelstva. ZNV v Praze vydal 25. července 1945 oběžník, který stanovil, že Němci žijící v manželství s osobou české národnosti musí být dány pod ochranu a z transferu být vyňati. K výjimkám se řadilo pouze provinění na základě dekretu č. 16/1945 Sb.¹⁷⁵ Situaci dětí narozených ve smíšeném manželství řešilo Zemské ústředí péče o mládež v Čechách.

Na smíšená manželství pak česká společnost pohlížela ve většině případů nelibě. Osoby české národnosti žijící ve svazku s partnerem německé národnosti vnímali českoslovenští občané automaticky jako Němce. To znamenalo, že velká část české a slovenské společnosti byla proti myšlence jejich setrvání v republice.¹⁷⁶

¹⁷³ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton č. 224, inv. č. 271.

¹⁷⁴ ARBURG, STANĚK, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí, II. 1*, dokument č. 173 – 1945, *Směrnice rozšiřující nařízení ZNV v Praze o nuceném vystěhování Němců, upřesnění pojmu Němec a formulace nutný chod hospodářství, německé pracovní síly ponechané v republice z hospodářských důvodů, způsob transportu vysídlenců, zajištění německého majetku*, s. 475.

¹⁷⁵ Dekret presidenta republiky ze dne 19. června 1945 o potrestání nacistických zločinů, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech.

¹⁷⁶ Tamtéž, *dokument č. 326 – 1945, Směrnice rozšiřující nařízení ZNV v Praze o nuceném vystěhování Němců, upřesnění pojmu Němec a formulace nutný chod hospodářství, německé pracovní síly ponechané v republice z hospodářských důvodů, způsob transportu vysídlenců, zajištění německého majetku*, s. 700.

Národností složení obyvatel v pohraničí podporovalo vznik smíšených manželství. Výjimkou nebyl ani okres Teplice-Šanov, kde k roku 1947 bylo zaregistrováno celkem 3 002 osob německé národnosti žijících ve smíšeném manželství.¹⁷⁷ Častými žádostmi, které na MV či na ONV docházely, byly prosby československých občanů národnosti české nebo slovenské, kteří žádali o vynětí z odsunu pro jejich družky německé národnosti. Takovéto žádosti se projednávaly pouze v případě, pokud dotyčná žila ve svazku s mužem české či slovenské národnosti dlouhodobě a svůj vztah mohli doložit již před okupací. Dále také v případě, že z dlouhodobého mimomanželského soužití vzešly společné děti. Veškeré žádosti tohoto typu pak byly v kompetenci ONV, které mohly návrhy zamítnout jako nevhodné k doporučení. Tudíž je nemusely dále podstoupit k prošetření MV. Automaticky se do této skupiny předem zamítnutých žádostí řadily ty, které se daly klasifikovat jako konjunkturální milostný poměr Němky, jež se chce ve svazku s Čechem či Slovákem vyhnout odsunu do Německa. V případě, že ONV žádost i návrh označil jako vhodnou k doporučení, pak se její další šetření podalo na MV, kde se rozhodlo o jejím schválení či zamítnutí.¹⁷⁸

Ve Státním okresním archivu Teplice se dochovalo pouze sedm případů, kdy jako důvod vynětí z odsunu bylo uváděno manželství s osobou české národnosti. Třetinu z těchto žádostí tvořily ty, jež za hlavní důvod pro vynětí z odsunu uvedly očekávání narození potomka s mužem národnosti německé. Dále se jako důvod uváděl dlouhodobý mimomanželský svazek, ze kterého vzešlo dítě či plánovaný sňatek mezi osobou české národnosti a osobou německé národnosti. Většina z případů, kdy byl jako relevantní důvod pro ponechání uveden mimomanželský poměr či dítě z něho vzešlé, byla zamítnuta. Takovéto případy ONV nedoporučovala kvůli podezření zjištěného jednání. V mnoha případech později SNB prokázala, že se většinou muž české národnosti, snaží pomoci ženě německé národnosti, aby nebyla odsunuta.

¹⁷⁷ SOKA Teplice, *Pamětní kniha lázeňského města Teplice*, s. 28.

¹⁷⁸ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870–873.

8. 2 Vynětí z humánních důvodů

O vynětí z odsunu z humánních důvodů žádali nejčastěji osoby vyššího věku, či osoby těžce nemocné, pro které by transport znamenal možná zdravotní rizika. MV proto připouštělo žádosti o vynětí z humánních důvodů. Při schvalování žádostí hrál největší roli příbuzenský vztah vůči osobám české nebo slovenské národnosti. Žadatel německé národnosti, který měl blízké příbuzné české či slovenské národnosti, mohl o vynětí z humánních důvodů žádat v případě, že se za něj jeho blízcí zaručili. Nemocná či přestárlá osoba německé národnosti mohla zůstat v Československé republice pouze za předpokladu, že nebyla ze sociálního hlediska přítěží pro obnovený stát. Žádosti, které pro stát znamenaly jisté vyplácení státní sociální podpory, byly zamítnuty.¹⁷⁹

Obvykle se v žádostech o vynětí z odsunu prolínalo několik důvodů najednou. Nejčastější kombinací byl český původ, stáří a nemoc. Takovýmto příkladem je i Adolf Roh z Trnovan u Teplic-Šanova.¹⁸⁰ Velmi často žádali o ponechání rodinného příslušníka německé národnosti jejich blízcí příbuzní. Nejčastějšími žádostmi ve Státním okresním archivu Teplice byly ty, které podali zeťové či snachy české národnosti nebo děti ze smíšených manželství. Věkové rozmezí těchto žádostí se pohybovalo od 55 do 89 let odsunované osoby německé národnosti. Součástí všech žádostí tohoto typu bylo i finanční zaručení se za osobu, kterou chtěli v republice ponechat.¹⁸¹

Častým problémem při schvalování žádostí o vynětí z odsunu z humánních důvodů bylo podezření SNB či ONV, kvůli sociálnímu zajištění žadatele. V případech, kdy dotyčná osoba německé národnosti neměla v Československé republice žádných příbuzných československé státní příslušnosti, byly žádosti MV ve většině případů zamítnuty. K těmto případům se v Teplicích-Šanově řadila žádost Marie Kryptové, která na základě vlastního posudku měla český původ a plyně ovládala český jazyk. I přesto, že pocházela z českého prostředí, byla hlášena k německé národnosti a kvůli svému vyššímu věku 66 let v době podání žádosti, se stala její žádost podezřelou. V závěrečné

¹⁷⁹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 272.

¹⁸⁰ Viz strana č. 28.

¹⁸¹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 272.

fázi šetření bylo velitelem stanice SNB v Teplicích-Šanově poukázáno na to, že p. Kryptová nemá v republice již žádné příbuzné a z tohoto důvodu by sociální zabezpečení přešlo do rukou státu. Vzhledem k tomu, že se nenašla osoba, která by se za výživu M. Kryptové zaručila, byla její žádost zamítnuta.

Podobných případů se v Teplicích-Šanově objevilo mnoho. Většina z nich však byla z podobných důvodů zamítnuta, a tak se někteří žadatelé pokusili o vynětí z odsunu jinou cestou. Tou se povětšinou stalo podání žádosti o vydání osvědčení o národní spolehlivosti na základě §1 ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství.¹⁸²

8. 3 Osoby českého původu

Oběžníkem ministerstva vnitra ze dne 11. června 1946 č. B-300/3961 bylo stanoveno, že osoby českého původu zásadně nepodléhají odsunu. Zároveň byly určeny objektivní znaky, které měly být brány v potaz při zjišťování české národnosti. Vzhledem k národnostním poměrům v pohraničí a značnému germanizačnímu tlaku v těchto oblastech, došlo k tomu, že při sčítání obyvatel v roce 1930 byly sociálně slabší vrstvy českého obyvatelstva pracující u německých zaměstnavatelů zapsány jako osoby německé národnosti. Často se tak stávalo z důvodu obav ze ztráty zaměstnání. Problém nastal rovněž v případě, kdy sčítací arch vyplňoval/a manžel/ka německé národnosti žijící ve smíšeném manželství. Velmi často tak byly nezletilé děti či partneři sčítáni s národností německou. Při zjišťování českého původu na základě oběžníku MV z června 1946 bylo nutné přihlídnout i k těmto faktorům, což při rozhodování vedlo k nutnosti dodržovat jisté zásady a případně nezařazovat do odsunu osoby prokazatelně a nesporně české národnosti. Nedbalost při sestavování seznamů Němců určených k odsunu vedla často k problémům s americkými orgány v Německu, které striktně kontrolovaly to, aby v transporthách byly zařazeny pouze osoby německé národnosti. V neposlední řadě ani „*zamítavé rozhodnutí o*

¹⁸² Tamtéž.

*čsl. občanství podle § 1 odst. 4 dekretu č. 33/45 Sb. není samo o sobě ještě důvodem pro zařazení do odsunu“.*¹⁸³

Na základě oběžníku MV č. B-300/3739/1947 ze dne 27. února 1947 o odsunu Němců, byly určeny předpoklady, na jejichž základě se zjišťoval český původ. Osoby českého původu, které neměly osvědčení o národnosti z roku 1930, ale splnily podmínky stanovené oběžníkem MV č. B-300/3961/46, nebyly do odsunu zařazeny. Znaky, které na základě tohoto oběžníku z roku 1946 určilo MV, se ukázaly jako ne zcela závazné při určování osob českého původu. MV proto tyto informace upřesnilo v oběžníku č. B-300/3739/1947 ze dne 27. února 1947. Na základě upřesňujících informací o posouzení českého původu se vynětí týkalo těch osob, které při sčítání obyvatel v roce 1930 přičetli k národnosti německé bez jejího vědomí.¹⁸⁴ Tyto případy se prověřovaly jednotlivě a v případě jejich kladného vyhodnocení, daná osoba byla považována za osobu českého původu. K dalším objektivním znakům patřilo zpravidla rodiště, členství v českých společenských spolcích či hnutích nebo veřejný a společenský styk. Důležitým objektivním znakem byla rovněž rodová příbuznost. Při posuzování osob českého původu se přihlíželo i k tomu, jaké národnosti byli jeho příbuzní. Vzhledem k značné germanizaci českého pohraničí se posuzování českého původu jevílo značně komplikované. Z tohoto důvodu žádalo MV orgány ONV, aby jednotlivé případy byly řešeny svědomitě, ale „*aby současně nebylo pokynů o vyjímání osob českého původu zneužíváno*“.¹⁸⁵

V Teplicích-Šanově se zachovaly žádosti o vynětí cestou milosti, které byly žadateli zdůvodněny českým původem. Do této skupiny spadala žádost Adolfa Roha z Trnovan u Teplic-Šanova, který pocházel ze smíšeného manželství. Zázemí A. Roha se dalo považovat za české vzhledem k tomu, že jeho manželka byla české národnosti, stejně jako jejich dvě děti. V roce 1930 při

¹⁸³ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 870–873.

¹⁸⁴ Jednalo se především o manželky a děti, které byly při sčítání v roce 1930 zapsány svým manželem národnosti německé. Dále se jednalo o nezletilé osoby, které při sčítání obyvatel neměly vliv na jejich výsledek a v neposlední řadě také o osoby českého původu pracující pro německé zaměstnavatele, což vedlo k jejich nahlášení jako osob německé národnosti.

¹⁸⁵ *Oběžník ministerstva vnitra č. B-300/3739/1947 ze dne 27. února 1947 o odsunu Němců a zjišťování českého původu.* In: Filosofická fakulta Masarykovi univerzity v Brně [online], [cit. 2017-02-13]. Dostupné z: http://www.phil.muni.cz/plonedata/wuhi/texty/snse/odsun_narodnost.pdf.

sčítání obyvatel zapsal Adolfa Roha německý sekretář v Kozlíkách u Teplic jako osobu německé národnosti, a to i navzdory tomu, že nikdy německy nemluvil. Rohova dcera Marie však při stejném sčítání byla zapsána jako osoba české národnosti, a to i navzdory tomu, že v této době žila s otcem v jedné domácnosti. Poté, co Rohovi zemřela manželka, přistěhoval se k dceři Marii, která byla v té době již provdána, a to za německého státního příslušníka. Právě tímto momentem na základě §1 ústavního dekretu č. 33/1945.¹⁸⁶ ze dne 2. srpna 1945, pozbyl Adolf Roh československé státní příslušnosti.¹⁸⁷ Další dochovaným případem o vynětí z odsunu cestou milosti, byla žádost zetě paní Marie Grossové z Trnovan u Teplic-Šanova, zdůvodněna pokročilým věkem 75 let a špatným zdravotním stavem jeho tchýně. Na základě výpovědi pana Miloslava Sládka, byla matka jeho manželky popsána jako osoba, která se „*nikdy ani v nejmenším neprovinila proti Československé Republice, v níž po celý svůj dosavadní život žila jako řádná, poctivá a spořádaná občanka. Jako taková by rada zbytek svého života strávila v osvobozené Republice, kde má nás jako jedinou oporu ve svém vysokém stáří*“.¹⁸⁸ Pan M. Sládek se za svou tchýni v žádosti zaručil, a to i v ohledu jejího zaopatření na stáří. Konkrétně této žádosti ministerstvo vnitra na jaře roku 1947 vyhovělo.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Dekret č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské ze dne 2. srpna 1945.

¹⁸⁷ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 272.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 224, inv. č. 872.

9 Poválečné osídlení Teplic-Šanova

Již před vypuknutím organizovaného odsunu Němců z Československa se debatovalo o tom, jakým způsobem znovu osídlit pohraniční oblasti republiky. Zájmem československé vlády bylo nahradit vysídlenou německou menšinu původním slovanským živlem. Za tímto účelem došlo k vytvoření centrálně řízeného Osídlovacího úřadu, který měl na starosti vedení a organizaci znovu osídlení pohraničí. Kompetence úřadu byly rozsáhlé a projevovaly se nejen na celostátní úrovni, ale i v lokální správě, a to na podnikové úrovni.¹⁹⁰ Centrálnímu úřadu podléhaly na krajské úrovni jednotlivé osídlovací komise, které úzce spolupracovaly s ONV a OSK. Rozsáhlý plán osídlení pohraničí počítal se zásahy do hospodářských struktur, kterých si Komise pro pohraničí ČSNS byla vědoma. Největším problémem v této oblasti se jevil nedostatek obyvatel slovanské národnosti, kteří by byli ochotni opustit své stávající domovy ve vnitrozemí a přesunout se s rodinou do pohraničních oblastí. Někteří tedy vítali osídlování s nadšením, jiní jej vnímali skepticky. Komise pro pohraničí se snažila náladu ve společnosti pozdvihnout a ujistit občany Československé republiky o tom, že přesun z vnitrozemí do pohraničí není trestem ale poctou.¹⁹¹ Ve shodě s centrálním Osídlovacím úřadem pak Komise pro pohraničí mohla nařídít osobám určeným k přesunu pracovní povinnost či je dočasně nebo trvale přeložit jako nutnou pracovní sílu. Toto preventivní opatření předcházelo sérii dalších, kterými si úřady chtěly zavázat souhlas občanů k přesunu do pohraničí. V případě, že nutná pracovní síla nebyla dostatečně kvalifikovaná, proběhlo její nucené přeškolení. Rekvalifikovaný pracovník pak po přesunu získal benefit v podobě vyššího sociálního zabezpečení.¹⁹² K osídlení pohraničí mohl být připuštěn pouze ten, kdo podle Komise pro pohraničí ČSNS byl státně a národně

¹⁹⁰ ARBURG, STANĚK, *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí, II. 1*, dokument č. 322, *Připomínky Komise pro pohraničí ČSNS k organizaci Osídlovacího úřadu, jež byly schváleny na pracovní poradě konané 23. července; nástin opatření směřujících k „odgermanizování“ pohraničí a regulaci osídlovacího procesu; kritéria výběr z vhodných osob pro usazení v novém sídelním území (omezení pro „hraničáře“ a reemigranty); nástroje mobilizace dostatečného počtu lidí pro osídlení („povinné přesídlení“)*, s. 688.

¹⁹¹ Tamtéž.

¹⁹² Tamtéž.

spolehlivým jedincem, hraničářem či krajanem, odborníkem či kvalifikovaných pracovníkem nebo schopným veřejným činitelem.

Ve věci osidlování v pohraničním celním pásmu, vydalo ministerstvo zemědělství (dále jen MZ) oběžník ze dne 23. prosince 1946 č. j. 483589/46-IX-B/11, určený všem osidlovacím komisím MZ. Pro zajištění bezpečnosti státní hranice činila všechna ministerstva sérii opatření, aby pohraniční celní pásmo bylo osídleno jen osobami, které jsou plně státně a národně spolehlivé. Ve smyslu příkazu MZ se na seznamu zemědělských osídlenců v pohraničním celním pásmu okresu Teplice-Šanov nacházely Běhánky, Bystřice, Cukmantl, Drahůnky, Dubí, Dolský mlýn, Košťany, Krupka, Mstišov, Novosedlice, Přítkov, Proboštov, Malý Újezd a Vrchoslav. Prověření státní bezpečnosti měli na starosti referenti ONV z moci MV. Jejich úkolem bylo prověřit národní spolehlivost u osob, které se ucházely o osídlení v tomto pásmu.¹⁹³

Oběžník MZ adresovaný ZMV a ONV ze dne 22. června 1946 č. j. B-2111-14/6-46-II/3, vymezil pojem pohraničního území. Rozsah pohraničí se lišil od okupovaného území v roce 1938, a to ve smyslu §13 odstavce 2 dekretu č. 121/1945 Sb. o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory. Vymezené pohraničí bylo zvětšeno o 499km² oproti území okupovaném v roce 1938, zároveň do něj byly zahrnuty správní okresy a statutární města, které v roce 1938 byla kompletně okupována Němci. Ve výčtu okresů a měst v českých zemích, nechyběly na seznamu ani Teplice-Šanov.¹⁹⁴

Dne 5. října 1945 vydal ZNV v Praze oběžník č. 101 určený OSK a ONV v českých zemích. Oběžník se týkal i OSK v Teplicích-Šanově, který byl touto cestou žádán, aby dbal zvýšené kontroly za účelem znemožnění vstupu do pohraničí propuštěným válečným zajatcům, kteří přicházejí, aby hledali své rodiny. Příslušná velitelství SNB byla žádána, aby uvědomily pasovou a celní kontrolu s cílem zamezit vstupu těchto živlů zpět do českého pohraničí. Mimo těchto problémů v průběhu roku 1945, probíhalo osidlování pohraničí i Teplic-Šanova bez větších problémů.¹⁹⁵

¹⁹³ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 228, inv. č. 885–889.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

Osídlenci přicházeli do Teplic-Šanova z různých částí republiky. Nejvíce jich přišlo z vnitrozemí a jejich celkový počet dosáhl 34 005 osob. Z pohraničních obcí přišlo celkem 5066 nových osídlenců a další 4089 tvořili osídlenci ze Slovenska. Celkem tedy přibylo do Teplic-Šanova 43 160 osob. Když porovnáme údaje o počtech obyvatelstva z roku 1930 a 1947, zjistíme, že v okrese Teplice-Šanov žilo z původního počtu 123 137 osob v roce 1930, 70 807 v roce 1947.¹⁹⁶

9. 1 Organizace Osídlovacího úřadu

V prvních měsících po osvobození se ukázalo, že chybí orgán, který by koordinoval osídlovací proces. V květnu 1945 se vláda rozhodla ustavit komisi sestavenou z ministrů vnitra, národní obrany a zahraničí, která připraví návrh toho, jakým způsobem, kam a jakými prostředky má dojít k vystěhování Němců a Maďarů. Tato komise měla současně vypracovat také návrh na zřízení úřadu, který by si vzal otázku vystěhování menšin na starosti. Tím došlo ke zřízení Osídlovacího úřadu (dále jen OsÚ), a to na základě dekretu presidenta republiky č. 27/1945 Sb. Tato instituce byla pověřena správou majetku konfiskovaného občanům německé a maďarské národnosti a kolaborantů bez ohledu na jejich národnost. OsÚ měl na starosti vnitřní osídlení oblastí Československa, která vznikla po odsunu Němců. Úřad měl značný hospodářský i politický vliv a v poválečných letech sehrál velmi významnou úlohu. Již od svého vzniku fungoval věcně i personálně úzce provázán s dalšími úřady, které po únoru 1948 komunistická vláda sloučila pod jedno vedení. Po podepsání dekretu č. 108/1945 Sb. přibyla Osídlovacím úřadům v Praze a Bratislavě jako nová agenda organizace tohoto fondu. FNO byl zřízen jako samostatná PO přímo podléhající pražskému OsÚ.¹⁹⁷

OsÚ byl zpravidla rozdělen do jednotlivých odborů. Každý z nich měl na starosti jinou agendu a každý odbor disponoval odlišnými kompetencemi. Odbor průmyslový, peněžní a obchodní se staral především o národní správu podniků a

¹⁹⁶ RADVANOVSKEJ, *Konec česko-německého soužití*, s. 176.

¹⁹⁷ ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír, VACULÍK, Jaroslav, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, Brno 2005, s. 103.

personální obměnu německých zaměstnanců za české či slovenské. Odbor živnostenský měl na starosti přejímání německých živností a jejich následné předání do rukou živnostníků slovanského původu. Odbor zemědělský dbal na to, aby na základě dekretu č. 12/1945 Sb. byla dodržována konfiskace a urychlené rozdělení zemědělského majetku. Odbor sportovní a kulturní měl ve své agendě správu kulturních a osvětových pracovišť. Poslední součástí Osídlovacího úřadu byl odbor obecný, který měl značně rozsáhlé kompetence, neboť jeho agenda zahrnovala osoby německé národnosti zaměstnané a nezaměstnané.

9. 2 Repatriace a reemigrace

Již 31. července 1945 se vláda rozhodla oficiální cestou vyzvat zahraniční krajany k jejich návratu zpět do vlasti. Za tímto účelem pověřila své členy, aby ve svých resortech vytvořili pro jejich návrat vhodné podmínky a předpoklady. Vláda přislíbila reemigrantům neboli repatriantům, že budou zařazeni do práce na základě vlastních zkušeností a dosavadního zaměstnání. Češi a Slováci žijící v zahraničí měli být vyzváni k návratu do vlasti za předpokladu, že pro ně bude nalezeno vhodné pracovní zařazení. To se však ukázalo jako problematické, jelikož krátce po osvobození Československa nastal problém s velkým přílivem osídlenců z vnitrozemí do pohraničí, čímž došlo k rychlému obsazení vhodných pracovních míst pro repatrianty a reemigranty.¹⁹⁸

Realizací reemigrace a osídlování byly pověřeny jednotlivá ministerstva. MZ mělo na starosti zemědělské osídlování, a to prostřednictvím osídlovacích komisí. Nezemědělské osídlování realizoval OsÚ prostřednictvím oblastních úřadoven. Realizaci transferu mělo na starosti ministerstvo ochrany práce a sociální péče. Teprve s vydáním dekretu č. 27/1945 Sb. ze dne 17. července 1945, došlo k založení již zmíněného OsÚ, avšak ve stejné době nebyly dosud uzavřené reemigrační smlouvy se státy, kde se nacházelo množství krajanů. Z počátku se reemigrace prováděla současně s repatriací československých státních občanů. Proces osídlování pohraničí českých zemí však plynul velmi rychle, a tak neměla vláda dostatečný prostor pro realizaci větší reemigrační

¹⁹⁸ Tamtéž, s. 159.

akce. Ke sjednocení postupu došlo poté, co bylo ministerstvo ochrany práce a sociální péče pověřeno dohledem nad organizací reemigrace krajanů ze zahraničí.¹⁹⁹ Československo uzavřelo celkem pět reemigračních dohod a jednu dohodu o výměně obyvatelstva. Z některých států se reemigrace prováděla na základě úmluv o repatriaci.

Na základě ústavního zákona č. 74/1946 Sb. byly stanoveny dvě kategorie reemigrantů. Do první z nich se řadili ti Češi a Slováci, kteří se na území Československé republiky přestěhovali na základě přesídlovací akce pořádané ministerstvem ochrany práce a sociální péče. Tyto osoby měly rovněž platný nárok na získání československého státního občanství. Do druhé kategorie spadali ti, kteří se do Československa navrátili mimo oficiální přesídlovací akci. Z toho důvodu se i žádosti o vydání státního občanství posuzovaly volně.²⁰⁰

V letech 1945–1946 probíhala reemigrace samovolně nebo v souvislosti s repatriací, což znamená, že zprvu nebyla organizována státem. Problematika usídlování totiž nebyla z počátku podložena zákonnými normami. Teprve s přijetím dekretu č. 108/1945 Sb. a zákona č. 31/1947 Sb., se situace změnila. Vládní usnesení o reemigraci ze dne 28. května 1946 ukládalo ministerstvu ochrany práce a sociální péče provádět k úspěšnému zapojení krajanů do hospodářského života potřebnou sociální péči či produktivní péči.²⁰¹ Cílem vlády bylo vrátit zpět do vlasti krajany státně spolehlivé a národně uvědomělé. Hlavní důvody lze spatřit především v hospodářské sféře. Pomocí reemigrace mělo dojít k překlenutí nedostatku kvalifikovaných pracovních sil v pohraničí. Konečným výsledkem této akce se mělo stát znovu osídlení a zlepšení dosavadního sociálního a ekonomického postavení.

¹⁹⁹ Tamtéž, s. 160.

²⁰⁰ Tamtéž, s. 164.

²⁰¹ ČAPKA, SLEZÁK, VACULÍK, *Nové osídlení pohraničí*, s. 177–178.

10 Dodatečný odsun německých dětí z Teplic-Šanova

Samostatnou kapitolu v poválečném odsunu Němců z Československé republiky tvoří transfer německých dětí, které v republice po válce zůstaly bez svých rodičů. Jejich agendu měly na starosti Okresní péče o mládež a také Nemocniční středisko v Teplicích-Šanově.

V létě roku 1947 měly být vypraveny dva transporty německých dětí z Československé republiky, a to do amerického a britského pásma. Dne 22. srpna 1947 zaslal oblastní zmocněnec MV pro odsun Němců ONV v Teplicích-Šanově oběžník ve věci odsunu dětí do amerického a britského pásma. Do amerického pásma měly být odsunuty opuštěné německé děti, jejichž rodinní příslušníci zde pobývali. V tomto případě se děti musely odeslat do sběrného střediska v Maloměřicích u Brna, a to ke dni 28. srpna 1947. Do tohoto transportu měly být v první řadě zařazeny děti starší 14 let, děti mluvící výhradně německým jazykem, dále děti tělesně nebo duševně choré. Ty, které „*ještě nejsou načichlé nacismem*“, mohly v Československu setrvat.²⁰²

Do britského pásma putovaly všechny děti, které již dříve hledala okresní péče o mládež, i ty, které zůstaly v pěstounské péči v českých rodinách. Tato skupina se měla nejpozději do 30. srpna 1947 přesunout do sběrného střediska Nové Dvory u Karlových Varů. V obou případech musely být děti řádně vybavené pro odsun. Každé dítě muselo disponovat platným průkazem s vystaveným potvrzením toho, že se jeho rodiče nacházejí v Německu.

Dokumenty spolu se závěrečnou zprávou obsahující jména dětí a datum jejich příjezdu do Maloměřic a Dvorů musely být zpětně odeslány oblastnímu zmocněnci MV pro odsun Němců v Litoměřicích. Na tento oběžník reagoval ONV v Teplicích-Šanově dne 27. srpna 1947 zprávou, která obsahovala informace o tom, že nemocniční středisko v Teplicích-Šanově, sběrné středisko v Trnovanech a ani Okresní péče o mládež nemají žádné děti určené pro odsun do amerického pásma. Z okresu tak bylo odsunuté jediné dítě, a to Ingeborg Mulzerová z Teplic-Šanova, která podléhala transportu do britského pásma, kam zamířila hned poté, co ji v červnu 1947 přesunuli do sběrného střediska Nový

²⁰² SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 225, inv. č. 878–882.

Dvůr u Karlových Varů.²⁰³ Děti byly vybaveny na cestu potravinami na 3 dny dlouhou cestu a peněžní hotovostí ve výši 500 RM.²⁰⁴

Složitější situace nastala při pátrání po dětech, které spadaly do sovětského okupačního pásma. Dne 26. září 1947 přijal ONV v Teplicích-Šanově zprávu od oblastního zmocněnce pro odsun Němců ve které stálo, že sovětské okupační úřady odeslaly jmenný seznam německých dětí, které měly údajně stále ještě žít v Československé republice. MV tyto seznamy zaslalo místním úřadům s pokynem najít ztracené děti. Do tří týdnů pak měl ONV v Teplicích-Šanově podat ministerstvu hlášení o výsledcích svého šetření. Seznam dětí, které se ke konci pátrání měly nacházet v okrese Teplice-Šanov, čítal celkem 64 jmen. Některé z těchto dětí prošly nemocničním střediskem v Teplicích-Šanově či sběrným střediskem v Trnovanech. Děti, které se již v okrese na základě pátracího seznamu nenacházely, byly povětšinou odsunuty některým z předchozích transportů mířících do sovětského pásma.²⁰⁵ ONV v Teplicích-Šanově řešil pátrání po německých dětech příslušnicích do sovětského okupačního pásma velmi svědomitě, což dokládají zpětné vazby z nemocničního střediska a sběrného střediska v Teplicích-Šanově, která reagovaly na vzešlý dotaz oznámením, že jejich zařízením prošly pouze dvě děti z přiloženého seznamu ztracených. V obou případech se jednalo o dívku, avšak Heidemarie Hartlich byla odsunuta 19. transportem v srpnu 1946 do sovětského pásma a Johanna Hinke již 17. transportem tamtéž.²⁰⁶

O tom, zda se v okrese Teplice-Šanov nacházejí německé děti, měla povědomí místní pobočka SNB, která měla na starosti vedení těchto pátracích akcí. V obvodu se však nacházelo celkem 12 stanic SNB, a tak byla pátrání po ztracených dětech často velmi zdlouhavá. Na základě revisí pak bylo dle seznamu hledaných dětí zjištěno poslední bydliště dítěte a následně byla pěstounská rodina seznámena s tím, že jejich svěřenec podléhá dodatečnému transportu.²⁰⁷ V říjnu 1947 poskytlo velitelství SNB v Teplicích informace o 18

²⁰³ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 225, inv. č. 878–882.

²⁰⁴ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 225, inv. č. 276.

²⁰⁵ Tamtéž.

²⁰⁶ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 225, inv. č. 878.

²⁰⁷ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 225, inv. č. 878–882.

dětech patřících na základě seznamu do sovětského pásma. Dvě z nich však byly odsunuty na podzim roku 1946, u 14 nebylo zjištěno místo výskytu ani posledního bydliště a zbývající dvě děti byly nalezeny.²⁰⁸ Pobočka SNB v Trnovanech pak na základě seznamu podala informace o devíti dětech, z nichž se v obvodu nacházelo jediné, o zbývajících osmi nebyly zjištěny žádné informace. Pobočka SNB v Novosedlicích našla ve svém obvodu jediné dítě ze seznamu, stejně jako pobočka v Krupce. SNB v Košťanech pak podala hlášení o dvou dětech, z nichž oba již byli odejiti v Německu.²⁰⁹ Z Teplic-Šanova tak nakonec do sovětského pásma odešly pouze dvě německé děti, a to Heinz Widemann z Trnovan a Karel Hasik z Novosedlic.²¹⁰

Celkově se pátrání po dětech, které měly v okrese Teplice-Šanov zůstat, protáhlo. ONV v Teplicích-Šanově byl proto opakovaně upomínán ze strany MV. Konečná zpráva o pátrání po německých dětech byla do Litoměřic odeslána až 19. listopadu 1947, tedy až necelé dva měsíce po přijetí žádosti. Lhůta požadovaných tří týdnů tedy nebyla ze strany ONV v Teplicích-Šanově dodržena.²¹¹

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 225, inv. č. 878–882.

²¹⁰ SOKA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 225, inv. č. 276.

²¹¹ Tamtéž.

11 Závěr

Odsun většiny německého obyvatelstva z pohraničí českých zemí po ukončení nacistické okupace je dodnes jedním z nejdůležitějších a nejpálčivějších témat našich moderních národních dějin. To je důvod, proč si tato problematika zaslouží objektivní hodnocení s přihlédnutím k některým přelomovým událostem, které se udály v průběhu války a bezprostředně po jejím skončení.

Předkládaná diplomová práce si kladla za cíl pomocí přímé metody a metody analýzy přiblížit postoj československé vlády vůči německé minoritě v prvních dvou poválečných letech. Autorka si kladla za cíl hlouběji pochopit a přiblížit problematiku organizovaného odsunu německého obyvatelstva na regionální úrovni, zasazené do obecného kontextu dějinných událostí na území okresu Teplice-Šanov v letech 1945-1947. Splnění cílů této diplomové práce bylo dosaženo díky studiu a práci s nevydanými prameny ze Státního okresního archivu v Teplicích a Státního oblastního archivu v Litoměřicích, které autorce napomohly blíže pochopit situaci místních orgánů a postoj společnosti vůči odsunu německého obyvatelstva z okresu Teplice-Šanov. Práce s archiváliemi v českém i německém jazyce byla velmi přínosná, avšak chvílemi obtížná. I přesto, že se ve všech případech jednalo o inventarizované prameny, jejich umístění a zařazení bylo povětšinou velmi zmatečné a nepřehledné.

Odsun Němců z pohraničí českých zemí je do dnešní doby stále aktuálním tématem. Tato problematika je nedílnou součástí moderních českých dějin a citelně se dotýká především obyvatel v bývalém sudetském pohraničí. K letošnímu roku jsou zpracovány mnohé odborné práce týkající se především velkých měst jako Ústí nad Labem, Cheb či Liberec. Teplice-Šanov však patřily během druhé světové války k důležitým a středně velkým městům s vysokým procentuálním zastoupením sudetských Němců. Tento pohraniční okres byl před druhou světovou válkou obydlen z více jak 70 % Němci, avšak v prvních poválečných letech v důsledku divokého a později organizovaného odsunu, toto číslo kleslo pod 10 % z celkového počtu obyvatelstva.

Mnichovským diktátem v roce 1938 skončilo pomyslné společné soužití Čechů a Němců na českém území a započalo období nacistické okupace. Období

druhé světové války se dá označit za bod zlomu, kdy se změnil postoj československé společnosti vůči dříve tolerované německé menšině. Během dlouhých šesti let vyvíjel prezident Edvard Beneš spolu se svými blízkými spolupracovníky v londýnské emigraci snahu o definitivní vyřešení otázky národnostních menšin v okupovaném Československu. Díky usilovné snaze exilové vlády došlo v srpnu 1945 na konferenci v Postupimi ke schválení jednotného postupu centrálně organizovaného odsunu menšin z osvobozeného Československa.

Způsob vysídlení Němců lze považovat za pomyslnou vizitku českého národa, jelikož charakter a intenzita obou fází odsunu se dá vnímat jako přirozená reakce společnosti, jež si prožila šest let v prostředí nacistické okupace. Události, které předcházely přijetí mnichovského diktátu a události, které přišly po květnu 1945, předznamenaly změny vnitropolitického vývoje obnoveného Československa. Odsun Němců je třeba hodnotit z hlediska vývoje česko-německých vztahů, stejně jako je možné nahlížet na něj jako na jeden z výsledků druhé světové války. Plán odsunu byl ze strany československé společnosti aktivně podporován. Státní občané ve většině případů přijali myšlenku o kolektivní vině německého národa za rozbití Československé republiky a rozpoutání druhé světové války. Právě tento moment se dá označit jako jeden ze základních pilířů národních snah, zbavit se německého živlu, a ukončit tak staletou koexistenci dvou etnik na jednom území.

Postoj československé vlády a společnosti vůči německé menšině po skončení okupace jasně dokazuje radikální změnu ve vztahu těchto dříve pospolu žijících národů. První fáze divokého odsunu jasně ukázala, že ve vztahu vůči německé menšině hrála hlavní roli kolektivní vinna a nenávisť ze strany slovanských obyvatel. Na základě studia nevydaných pramenů ze Státního okresního archivu v Teplicích je možno vyvodit závěr, že se počáteční vyhánění německého obyvatelstva z Teplic-Šanova událo na pozadí nejrůznějších vyhrocených událostí, které v mnohých případech přesáhly v excesy.

Teplice-Šanov pak hrály velmi důležitou roli v období realizace organizované fáze odsunu, která oficiálně započala v lednu roku 1946.

V lázeňském městě se nacházel důležitý železniční a komunikační uzel, který byl využíván pro transport Němců nejčastěji do amerického a sovětského okupačního pásma. V průběhu roku 1946 bylo vypraveno celkem 27 transportů, z nichž většina směřovala přes hraniční přechod na Cínovci či Geisingenu do Německa. Právě tato pohraniční oblast hrála svou roli ještě během divokého odsunu v roce 1945, jelikož prchající Němci zde byli často zadrženi pohraniční stráží ještě předtím, než stihli překročit státní hranici. V říjnu 1946 se orgány americké okupační správy rozhodly v transportech do jejich pásma pokračovat, avšak k realizaci nakonec nedošlo. Rok 1947 se nesl ve znamení rozsáhlé asimilační akce s cílem odsunout zbývající německé obyvatelstvo do vnitrozemí Československé republiky.

V souvislosti s osidlováním Teplic-Šanova se dá hovořit zejména o problému s příchodem kvalifikované pracovní síly ze zahraničí. Pro kvalifikované krajanů nebylo v prvních měsících osidlovacího procesu vytvořeno dostatek pracovních míst, a tak místo aby okres hospodářsky vzkvétal, spíše stagnoval. Ekonomické obtíže se nejvíce projevíly v průmyslových oblastech a oborech, jejichž výrobky přinášely státu zisky na zahraničních trzích. Sever Čech včetně okresu Teplice-Šanov byly vždy významným průmyslovým centrem, a z tohoto důvodu se zde negativní důsledky osídlení projevíly citelněji. Zastavení odsunu v roce 1947 vedlo k tomu, že zbylí němečtí kvalifikovaní pracovníci a specialisté byli nuceni své pracovní pozice opustit a uvolnit je slovanským pracovníkům či příchozím krajanům za zahraničí.

Odsun německého obyvatelstva v letech 1945–1947 tvoří dodnes nedílnou součást československých dějin a česko-německých vztahů. Často zmiňovaný transfer Němců mnohdy zastiňuje skutečné chování československé společnosti a postoje českých úřadů vůči vysídlencům. Tato forma migrace se dostala do povědomí lidí ve větším měřítku, než například vysídlování Čechů z pohraničí v letech 1938–1939, které svým rozsahem a formou sice nedosahuje takových výsledků jako poválečný odsun, ale to neznamená, že není o nic méně důležité.

12 Seznam použitých zkratek

ANTIFA – Antifašistická organizace

DSAP – Německá sociálně demokratická strana dělnická (*Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei*)

FO – Fyzická osoba

FNO – Fond národní obnovy

KSČ – Komunistická strana Československa

KVP – košický vládní program

MLS – Mimořádný lidový soud

MSK – Místní správní komise

MV – Ministerstvo vnitra

MZ – Ministerstvo zemědělství

NSDAP – Nacionálně socialistická německá dělnická strana (*Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*)

NSKK – Nacionálně socialistický motoristický sbor (*Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps*)

NV – Národní výbor

ONV – Okresní národní výbor

OSK – Okresní správní komise

OsÚ – Osídlovací úřad

PO – Právnícká osoba

RM – Říšská marka (*Reichsmark*)

SA

SdP – Sudetoněmecká strana (*Sudetendeutsche Partei*)

SNB – Sbor národní bezpečnosti

SOkA – Státní okresní archiv

SRN – Slovenská národní rada

SS – Ochranný oddíl (*Schutzstaffel*)

ÚKVO – Ústřední komise pro vnitřní osídlení

ZNV – Zemský národní výbor

13 Seznam použité literatury

Nevydané prameny

Státní okresní archiv Teplice:

Fond Okresní národní výbor 1945–1960

Fond Městský národní výbor Teplice

Fond Fotodokumentace, Politické a společenské události 1945–1948/II

Státní oblastní archiv Litoměřice:

Fond MLS Litoměřice 1945–1948

Vydané prameny a edice pramenů

ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů, I. 1*, Středokluky 2011

ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů, II. 1*, Středokluky 2011.

ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů, II. 2*, Středokluky 2011.

BENEŠ, Edvard, *Odsun Němců z Československa. Výbor z Pamětí, projevů a dokumentů 1940–1947*, Praha 1996.

Literatura

ARBURG, Adrian von a kol., *Německy mluvící obyvatelstvo v Československu po roce 1945*, Brno 2010.

ARBURG, Adrian von, *Zwischen Vertreibung und Integration: Tschechische Deutschenpolitik 1947–1953*, Praha 2004.

ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš, *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945), 1. část: Předpoklady a vývoj do konce května*. In: *Soudobé dějiny* 12, 2005, 3–4, s. 465–534

- ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš, *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září)*, 3. část: *Snaha vlády a civilních úřadů o řízení „divokého odsunu“*. In: *Soudobé dějiny* 13, 2006, 3–4, s. 321–377.
- BENEŠ, Edvard, OLIVOVÁ, Věra, *Odsun Němců z Československa a dokumenty*, Praha 2011.
- BENEŠ, Zdeněk, KURAL, Václav a kol., *Rozumět dějinám. Vývoj českoněmeckých vztahů na našem území v letech 1848–1948*, Praha 2002.
- BENEŠ, Zdeněk; KULÍK, Jan; KURAL, Václav, PEŠEK, JIŘÍ, *Odsun – Vertreibung. Transfer Němců z Československa 1945–1947*, Praha 2002.
- BEYERL, Beppo, *Die Beneš Dekrete. Zwischen tschechischer Identität und deutscher Begehrlichkeit*, Wien 2002.
- BORÁK, Mečislav, *Spravedlnost podle dekretu*, Ostrava 1998.
- BRANDES, Detlef, *Cesta k vyhnání 1938–1945. Plány a rozhodnutí o „transferu“ Němců z Československa a z Polska*, Praha 2002.
- BRANDES, Detlef, IVANIČKOVÁ, Edita, PEŠEK, Jiří, a kol., *Vynútený rozchod vyhnanie a vysídlenie z Československa 1938–1947 v porovnaní s Poľskom, Maďarskom a Juhosláviou*, Bratislava 1999.
- BRÜGEL, Johann Wolfgang, *Češi a Němci 1939–1946*, Praha 2008.
- BUDINSKÁ, Jitka, *Kapitoly z dějin lázeňství*, Teplice 2006.
- ČAPKA, František, SLEZÁK, Lubomír, VACULÍK, Jaroslav, *Nové osídlení pohraničí českých zemí po druhé světové válce*, Brno 2005.
- ČAPKA, František, *Nástin českých dějin 20. století*, Brno 2005.
- ČERNÝ, Bohumil, *Češi, Němci, odsun. Diskuze nezávislých historiků*, Praha 1990.
- CIBULKA, Jan, *Situace německých obyvatel Oderska v letech 1945–1948*. In: *AUPO Politologica* 3, Olomouc 2004, s. 205–225.
- GLOTZ, Peter, *Vyhnání: české země jako poučný příklad*, Praha 2006.
- HÁJEK, Jiří, *Německá otázka a Československá politika*, Praha 1954.
- HÁJKOVÁ, Ludmila, SPÁLA, Radek, *Teplické skoky časem*, Ústí nad Labem 2008.

- HOUŽVIČKA, Václav, *Návraty sudetské otázky*, Praha 2005.
- CHROMEČEK, Břetislav, *Místopisný slovník Československé republiky*, Praha 1929.
- JEGROVÁ, Alena, *Odsun Němců z Československa a snahy o jejich rozptýlení ve vnitrozemí v letech 1945–1950 na příkladu současného okresu Teplice, Ústí nad Labem* 1994.
- KOCOURKOVÁ, Květoslava, VILÍM, Karel, *Zmizelé Čechy – Teplice*, Praha 2009.
- KOČOVÁ, Kateřina, RADVANOVSKÝ, Zdeněk, SUCHÁ, Jitka, *Mimořádný lidový soud v Liberci a Litoměřicích v letech 1945–1948*, Ústí nad Labem 2001.
- KUČERA, Jaroslav, *Odsun nebo vyhnání? Sudetští Němci v Československu v letech 1945–1946*, Praha 1991.
- KUKLÍK, Jan a kolektiv, *Dějiny československého práva 1945–1989*, Praha 2011.
- NĚMEČEK, Jan, a kol., *Cesta k dekretům a odsunu Němců*, Praha 2002.
- PEER, Přemysl, *Dějiny Teplicka do roku 1848*, Teplice 1969.
- SIEBT, Ferdinand, *Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství*, Praha 1996.
- SLÁDEK, Milan, *Němci v Čechách. Německá menšina v Českých zemích a Československu 1848–1946*, Praha 2002.
- ŠPAČEK, Jiří, *Třicet let svobodného Teplicka*, Teplice 1975.
- STANĚK, Tomáš, *Němečtí váleční zajatci v českých zemích 1945–1950*, Opava 2011.
- STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945–1947*. Praha 1991.
- STANĚK, Tomáš. *Perzekuce 1945. Perzekuce tzv. státně nespolehlivého obyvatelstva v Českých zemích (mimo tábory a věznice) v květnu – srpnu 1945*, Praha 1996.
- STANĚK, Tomáš, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*, Praha 2005.
- STANĚK, Tomáš, *Tábory v českých zemích 1945–1948*, Opava 1996.
- STANĚK, Tomáš, *Odsun Němců z Československa 1945–1947*, Praha 1991.

STANĚK, Tomáš, *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa 1918–1948*, Ostrava 1992.

RADVANOVSÝ, Zdeněk, *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945 – 1948*, Ústí nad Labem 1997.

RADVANOVSÝ, Zdeněk, KURAL, Václav, „*Sudety*“ *pod hákovým křížem*, Praha 2002.

Internetové zdroje

Nariadenie č. 104/1945 Sb. zo dňa 23. augusta 1945 o konfiškovaní a urýchlennom rozdelení pôdohospodárskeho majetku Nemcov, Maďarov, ako aj zradcov a nepriateľov slovenského národa. Dostupné z: <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/11815/1/2> [cit. 2017-03-29].

Znění dekretu č. 12/1945 Sb. o konfiskaci a urychleném rozdelení zemědělského majetku Němců, Maďarů, jakož i zrádců a nepřátel českého a slovenského národa. Dostupné z: <http://www.psp.cz/docs/laws/dek/121945.html> [cit. 2017-03-29].

Nariadenie č. 33/1945 Sb. zo dňa 15. mája 1945 o potrestaní fašistických zločincov, okupantov, zradcov a kolaborantov a o zriadení ľudového súdництва. Dostupné z: <http://www.noveaspi.sk/products/lawText/1/11701/1/2> [cit. 2017-03-29].

Znění dekretu č. 27/1945 Sb. o jednotném řízení vnitřního osídlení. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_zakon_1945-027.pdf [cit. 2017-03-25].

Zákon č. 18/1950 Sb o zrušení osídlovacích úřadů ze dne 9. března 1950. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1950-18> [cit. 2017-03-25].

Znění ústavního dekretu č. 33/1945 Sb. o úpravě československého státního občanství osob národnosti německé a maďarské. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-33> [cit. 2017-03-22].

Znění dekretu č. 138/1945 Sb. o trestání některých provinění proti národní cti. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1945-138> [cit. 2017-03-22].

Zákon č. 149/1946 Sb. ze dne 8. července 1946 o prodloužení účinnosti dekretů presidenta republiky i mimořádném lidovém soudnictví. Dostupné z: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1946-149> [cit. 2017-03-25].

Přehled amnestií udělených presidentem republiky od roku 1945. Dostupné z: <http://www.trestni-rizeni.com/dokumenty/amnestie-z-19-cervna-> [cit. 2017-03-03].

Znění košického vládního programu ze dne 5. dubna 1945. Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_kv.pdf [cit. 2017-03-03].

Výnos MV určený pro ZNV v Praze, Brně a ostravskou expozituru Moravskoslezského ZNV k pracovnímu nasazení příslušníků sběrných, pracovních a jiných táborů. Dostupné z: http://www.vnpcp.cz/pages/downloads/_download/ii1/seznamdokumentu-ii1_vnpcp.pdf [cit. 2017-04-05].

Oběžník ministerstva vnitra č. B-300/37391/1947 ze dne 27. února 1947 o odsunu Němců a zjišťování českého původu. Dostupné z: http://www.phil.muni.cz/plonedata/wuhi/texty/snse/odsun_narodnost.pdf [cit. 2017-02-13].

14 Resumé

During the German occupation of Czechoslovakia, the Czech resistance groups demanded the deportation of Germans from Czechoslovakia. The decision to deport the Germans was adopted by the Czechoslovak Government-in-Exile which, beginning in 1943, sought the support of the Allies for this proposal. The final agreement for the expulsion of the German population however was not reached until 2. August 1945 at the end of the Potsdam Conference.

Expulsion of the German population in the years 1945–1947 from the Czech border after the end of Nazi occupation remains one of the most important and the most pressing issues of our modern national history. The district of Teplice-Šanov was inhabited by more than 70 % Germans before World War II, but in the first post-war years due to wild and later organized displacement, this figure fell below 10 % of the total population.

Between 700,000 and 800,000 Germans were affected by "wild" expulsions between May and August 1945. The expulsions were encouraged by Czechoslovak politicians and were generally executed by order of local authorities, mostly by groups of armed volunteers and the army. During the year 1946 a total of 27 transports were dispatched from Teplice-Šanova. Most headed across the border crossing from Cínovec direction to Saxony. The year 1947 was marked by a massive assimilation event aimed at relocating the remaining German population to the inland of the Czechoslovak Republic.

Teplice-Šanov played a very important role in the period of the organized phase of the transfer, which officially commenced in January 1946. The issue of repopulating the regions affected by the expulsion of Germans is also addressed. Settlers from inland, other borderline areas, Slovakia and from abroad came to the Teplice-Šanov district. The total number of newcomers in May 1947 was 47 402.

Between years 1945–1948, a series of presidential decrees, edicts, laws and statutes were proclaimed by the president Edvard Benše, the Prague-based Czechoslovak Parliament, the Slovak National Council and by the Board of

Slovak Commissioners. Some of them concerned the status of the German minority. Very important was a decree regulating the position of groups of the German population that could remain in Czechoslovakia. Only some specific groups of German speaking inhabitants were permitted to stay in Czechoslovakia – antifascists, German experts, people living in mixed marriages, some of the German clergy, and those who were pardoned. In Teplice-Šanov it was a considerably large group of specialists.

This thesis uses an actual example of one district to illustrate the complexity of post-war situation. The analysis of the stance of various German groups, not only in the social scope but also in personal regard, offers a comprehensive insight into the matter and contributes to a better grasp of it.

15 Přílohy

Příloha č. 1: Osvobození Teplicka v květnu 1945.

Příloha č. 2: Příjezd sovětské armády do Teplic-Šanova v květnu 1945.

Místní správní komise
Teplice - Šanov.

O p i s .

Dne 4. srpna 1945.

Okresní správní komisi

Teplice - Šanov.

2.000
5.000

Věc: Teplice - Šanov od un německého obyvatelstva.
Odpověď na dopis ze dne 31. července 1945.
čj. 1389-45 .

K věci výše uvedené sděluji, že celkový počet obyvatelstva Teplice-Šanova I, II a III činil k 1.1.1945	55.700 osob
Z tohoto počtu bylo Čechů místních.....	4.956 osob
a Čechů z bývalého Protektorátu.....	763 "
celkem Čechů	5.719 "
Němců bylo	49.981 "

Rozdělení na muže, ženy a děti neuvádím, poněvadž nemám zde záznamů.

Počet obyvatelů ke dni odpovědi činí	40.000 osob.
Z toho Čechů ca	10.000 osob
a Němců	30.000 osob

Rozdělení na muže, ženy a děti neuvádím, poněvadž nemám zde záznamů.

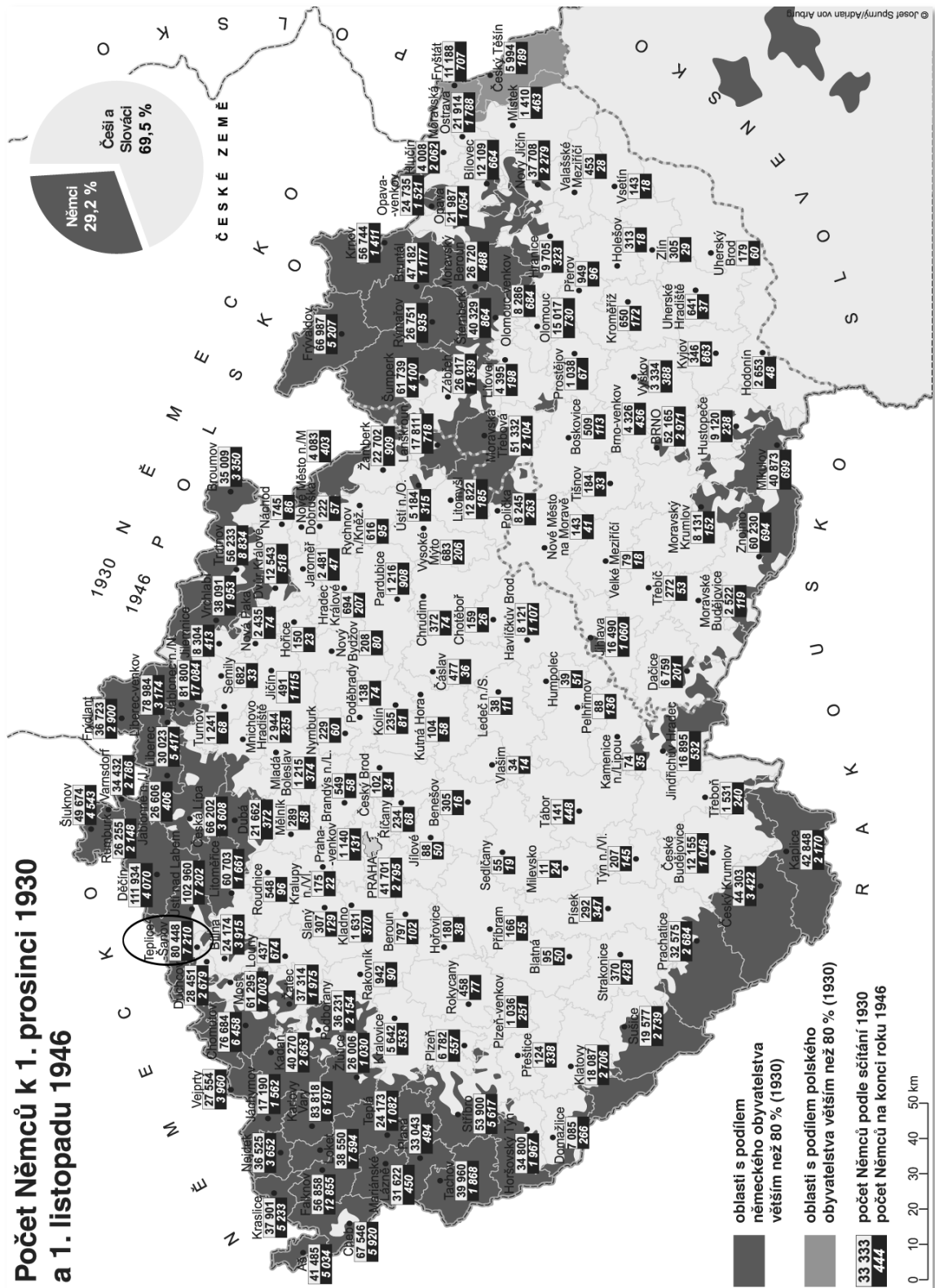
Zajištění kolaborantů a škůdců naroda jest....	60 osob,
Němců bylo zajištěno:	
u okresního soudu	320 osob
u polic. úřadu	150 osob
v záboře továrny Rotschuld a Madnler	300 "
v prachárně továrny Lbín	300 "
celkem Němců
	1.070

Předseda:
Choutka v.r.

Příloha č. 3: Celkový počet obyvatelstva Teplic-Šanova k 1. lednu 1945.

Datum odjezdu	Okupační pásmo	Počet Němců
5. února 1946	americké pásmo	1200 osob
5. února 1946	britské pásmo	1200 osob
9. února 1946	americké pásmo	1200 osob
9. února 1946	britské pásmo	1200 osob
15. března 1946	americké pásmo	1200 osob
1. dubna 1946	americké pásmo	1198 osob
17. dubna 1946	americké pásmo	1200 osob
23. května 1946	americké pásmo	1200 osob
4. června 1946	ruské pásmo	1210 osob
12. června 1946	ruské pásmo	1230 osob
21. června 1946	ruské pásmo	1225 osob
30. června 1946	ruské pásmo	1225 osob
10. července 1946	ruské pásmo	1208 osob
15. července 1946	ruské pásmo	1210 osob
27. července 1946	ruské pásmo	1210 osob
1. srpna 1946	ruské pásmo	1210 osob
6. srpna 1946	ruské pásmo	1210 osob
13. srpna 1946	ruské pásmo	1223 osob
19. srpna 1946	ruské pásmo	1225 osob
28. srpna 1946	ruské pásmo	1074 osob
1. září 1946	ruské pásmo	1074 osob
13. září 1946	ruské pásmo	980 osob
19. září 1946	americké pásmo	1220 osob
10. října 1946	americké pásmo	945 osob
16. října 1946	americké pásmo	1210 osob
16. října 1946	americké pásmo	950 osob
28. října 1946	americké pásmo	1200 osob

Příloha č. 4: Seznam všech transportů vypravených z Teplic-Šanova od února do října roku 1946.

Příloha č. 5: Srovnání počtu Němců k 1. prosinci 1930 a 1. listopadu 1946 (vyznačeny Teplice-Šanov).

1. list pro záložní dávky potravin pro 23. transport Němců, Teplice-Sanov. *1. liste do 6 let*

Celý transport jest vybaven potravinami na 3 dny dle platných předpisů a sice: *14 dní*

chléb	1425.- kg	brambory sušené	95.- kg
cukr	114.- "	mouka	85.50"
tuky	42.75"	sůl	14.25"
poživatiny	95.- "	sušená zelenina	14.25"
káva	28.50"	koření	- .71"
egal.mléko .. 40 ltr. ✓	sušené mléko 2.28 kg	ocet	1 ltr.

The whole transport is provided with food for 3 days according to authentic prescriptions: *14*

bread	1425.- kg	potatoes dried	95.- kg
sugar	114.- "	flour	85.50"
fats	42.75"	dried vegetables	14.25"
food-provisions	95.- "	salt	14.25"
coffee	28.50"	spices	- .71"
evaporated milk .. 40 ltr. -	milk powder 2.28 kg	vinegar	1 ltr.

Der ganze Transport ist versorgt mit Lebensmitteln für 3 Tage laut giltigen Vorschriften und zwar: *14*

Brot	1425.- kg	getrocknete Kartoffel	95.- kg
Zucker	114.- "	Mehl	85.50"
Fettstoff	42.75"	getrocknetes Gemüse	14.25"
Nährmittel	95.- "	Salz	14.25"
Kaffee	28.50"	Gewürz	- .71"
egal.Milch .. 40 Liter -	Trockenmilch 2.28 kg	Essig	1 ltr.

Potvrzuji, že transport byl před odsunem prohlédnut ve smyslu platných předpisů pokud se týče osob i zavazadel. Čsl. peníze byly všem odsunovaným Němcům odebrány. *1. liste*

I confirm herewith that before departing the transport /the persons and their luggage/ has been examined according to the custom-prescriptions. Czechoslovakian currency of all the evacuated Germans has been confiscated.

Ich bestätige hiemit, dass der Transport vor dem Abgang sinngemäss der giltigen Zollvorschriften untersucht wurde und zwar die Personen und das Gepäck. Das čsl. Geld wurde sämtlichen evakuierten Deutschen abgenommen.

Příloha č. 6: Ukázka z transportního seznamu. Dávka potravin vypočítaná na 4 dny dlouhou cestu.

U s n e s e n í ;

V trestní věci proti obv. Karlu Porstendorferovi
naroz. 9.8.1894 v Tvršici
t.č. v e vazbě okresního soudu v Teplicích - Šanově
zrušuje krajský soud v Litoměřicích na návrh veřejného žalobce
u mimořádného lidového soudu v Litoměřicích ze dne 8.6.1946
č.j. Lst .548-46..... soudní vazbu dle § 190 tr.ř. a nařizuje
dodání obviněného okresní správní komisi v Teplicích - Šanově ..
~~oblastní odboce státní bezpečnosti v Litoměřicích~~
~~sběrnému středisku v Benovicích k dalšímu řízení dle přípisu~~
k provedení odsunu a s tím, aby o provedení odsunu byla sam. podána
zpráva.
č.j.

Krajský soud v Litoměřicích, VIII
dne ...22. června... 1946.

J. Koral
Za správnost vyhotovení
řídící kanceláře:

Okresní správní komisi

v Teplicích - Šanově .

Na vědomí .

Krajský soud v Litoměřicích,
dne 22. června 1946.

J. Koral
Za správnost vyhotovení
řídící kanceláře:

931
Dat. 16. VI 1946

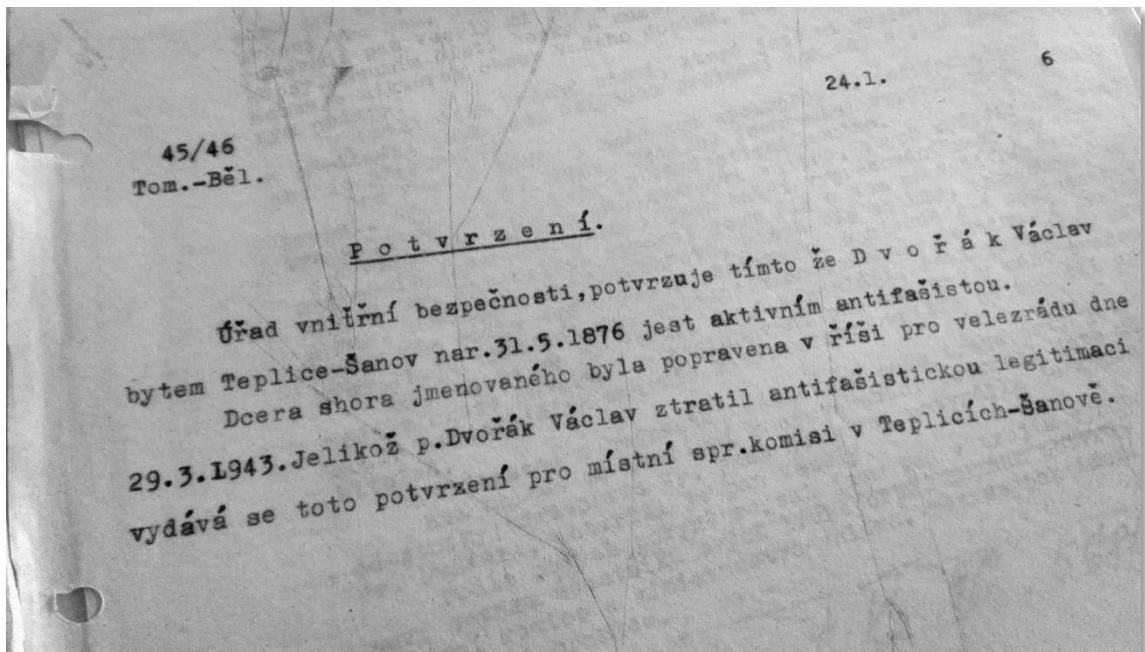
Příloha č. 7: Ukázka unesení Krajského soudu v Litoměřicích ve věci zrušení soudní vazby a provedení odsunu.

Příloha č. 8: Ukázka osvědčení antifasisty – legitimace typu B.

Příloha č. 9: Ukázka potvrzení loajálního občana ČSR, vydaného ONV v Teplicích-Šanově.

Příloha č. 10: V případě ztracené legitimace typu B či osvědčení antifašisty, muselo být vydáno příslušné potvrzení, určené MSK.

MINISTERSTVO ZDRAVOTNICTVÍ

PRAHA III, SNĚMOVNI 4 — TELEFON 421-51

C. IIa/1-8434/1946.

Praha, dne 30. října 1946.

Věc: Kojenecký ústav v Teplicích-Šanově,
žádost o ponechání 2 německých sil
zaměstnaných v ústavě.

Příloha: 1.

Ministerstvu vnitra

v P r a z e .

Ministerstvo zdravotnictví žádá, aby bylo vyhověno připojené žádosti Kojeneckého ústavu v Teplicích-Šanově, aby po určité době byly tam ještě ponechány dvě německé síly, jichž je nutně třeba k provozu ústavu, pokud nebudou nahrazeny kvalifikovanými silami českými.

Kojenecký ústav v Teplicích-Šanově je nezbytně nutný nejen pro okres teplicko-šanovský, ale i pro okresy okolní. Odsunem uvedených dvou sil byl by porušen provoz ústavu a proto ministerstvo zdravotnictví doporučuje, aby žádosti ústavu bylo vyhověno.

Za ministra:

Dr Ripková v.r.

ZA SPRÁVNOST VYHOTOVENÍ
PŘEDNOSTA VÝPRAVY

L. Ripková

MINISTERSTVO VNITRA
Došlo - 1. XI. 1946
Č. B300/19081
Přílohy: /

Příloha č. 11: Žádost o ponechání dvou kvalifikovaných německých sil v Kojeneckém ústavu v Teplicích-Šanově.

Teplice-Sanov, dne 14. října 46.

Titl.

Ministerstvo vnitra,

P r a h a . .

Služebním postupem přes Osídlovací referát, Teplice-Sanov.

Věc: Žádost o výmnutí z odsunu a povolení k trvalému pobytu v ČSR.

pro Adolfa B e e r a, nar. 26. I. 1874 v Mostě, bytem Trnovany Puškinova
----- 1104. -----

Žádám, aby můj otec

Adolf B e e r, nar. 26. I. 1874 v Mostě bytem

~~Trnovany Puškinova 1104~~ Trnovany Puškinova 1104

byl výmnut z odsunu a odůvodňuji žádost takto:

otec nebyl členem SdP, NSDAP nebo pod.složek, politicky se nikdy neexponoval. Pracoval 33 let pod zemí na dole Pluto v Louce jako havíř, byl 4krát zraněn a jako následek toho jest hluchý. Optoval dle § 2 dekr. pana Presidenta, žádost však ještě nebyla vyřízená. Nebude nikomu na obtíž, protože se budu o něho do jeho smrti starati.

Prosím snažně o příznivé vyřízení této žádosti, jelikož otec jest sám, přestárlý a potřebuje mou péči.

Já sám jsem ze smíženého manželství, mojí žena Jožka Beerová roz. Srbová a moje dceruška Jlonka mají čl. státní občanství /číslo j. 18/45 c. R-1-704/45/.

podpis otce:

Adolf Beer

podpis

Josef Beer

P r o h l á š e n í .

Prohlašuji tímto, že se budu starati o svého otce Adolfa Beera, nar. 26. I. 1874 Most, bytem Trnovany Puškinova 1104 až do jeho smrti a že nikomu nebude na obtíž. Veškeré životní náklady má mým příjmem zajištěny.

Josef Beer

úředník

Teplice-Sanov, Stalingradská 20.

Jožka Beerová
snacha

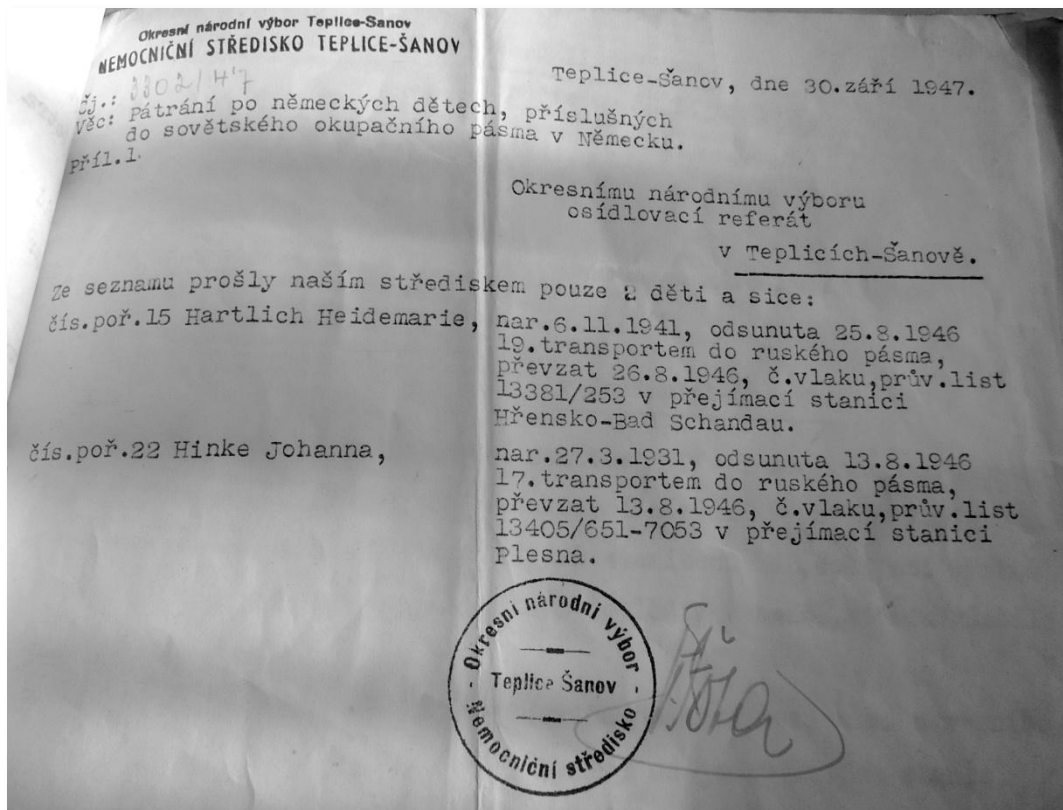
opomněně!

MINISTERSTVO VNITRA
Došlo 16. X. 1946
č. <i>B300/12195</i>
Přílohy: <i>1</i>

JW

19. X. 1946

Příloha č. 12: Ukázka žádosti o vynětí z odsunu a povolení k trvalému pobytu v Československu.

Příloha č. 13: Odpověď Nemocničního střediska v Teplicích-Šanově ve věci pátrání po německých dětech, příslušných do sovětského okupačního pásma v Německu.

16 Seznam příloh

Příloha č. 1

Zdroj: SOkA Teplice, Fotodokumentace, Politické a společenské události 1945–1948/II.

Příloha č. 2

Zdroj: SOkA Teplice, Fotodokumentace, Politické a společenské události 1945–1948/II.

Příloha č. 3

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945–1960, karton 92, inv. č. 510–521.

Příloha č. 4

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 226–228.

Příloha č. 5

Zdroj: ARBURG, Adrian von, STANĚK, Tomáš (ed.), *Vysídlení Němců a proměny českého pohraničí 1945–1951. Dokumenty z českých archivů, I. 1*, Středokluky 2011, s. 61.

Příloha č. 6

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 228, inv. č. 885–889.

Příloha č. 7

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 224, inv. č. 870.

Příloha č. 8

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 225, inv. č. 275.

Příloha č. 9

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 224, inv. č. 273.

Příloha č. 10

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 224, inv. č. 870–873.

Příloha č. 11

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 224, inv. č. 870–873.

Příloha č. 12

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 224, inv. č. 271.

Příloha č. 13

Zdroj: SOkA Teplice, Fond ONV 1945 – 1960, karton 224, inv. č. 870–873.